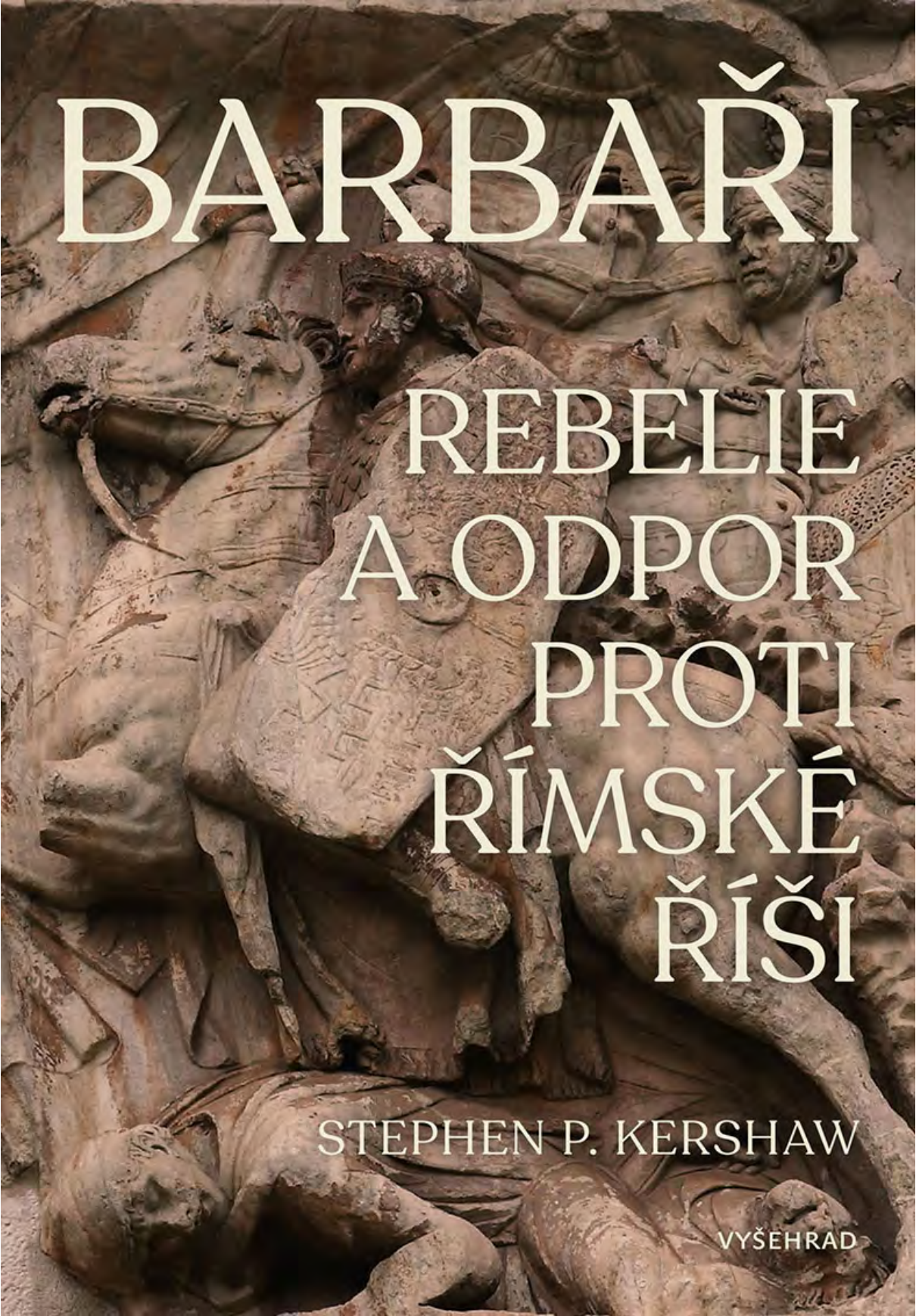

BARBAŘI

REBELIE
A ODPOR
PROTI
ŘÍMSKÉ
ŘÍŠI

STEPHEN P. KERSHAW

VYŠEHRAĐ

Barbaři

Rebelie a odpor vůči Římské říši

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Stephan P. Kershaw
Barbaři – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

STEPHEN P. KERSHAW

BARBAŘI

REBELIE A ODPOR
PROTI ŘÍMSKÉ ŘÍŠI

STEPHEN P. KERSHAW

BARBAŘI

REBELIE A ODPOR
PROTI ŘÍMSKÉ ŘÍŠI

VYŠEHRAĐ

Copyright © Stephen P. Kershaw 2019
First published in Great Britain in 2019 by Robinson,
an imprint of Little, Brown Book Group
Translation © Jindřich Mandák, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-267-3283-9
ISBN e-knihy 978-80-267-3286-0 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-267-3293-8 (1. zveřejnění, 2025) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-267-3294-5 (1. zveřejnění, 2025) (mobi)

*Na památku Doris Kershawové,
Ab Urbe condita 2681–2771*

OBSAH

Poděkování	15
Mapy.....	17
Úvod: Co je to barbar?	33
1. Mytický a polomytický odpor: Od Aenea po Tarquinia Superba .	37
Aeneas: Od Barbara k trójskému Italovi.....	37
Alba Longa	40
Romulus a Remus	41
Romulova vláda (podle tradice 753–715 př. n. l.).....	44
Římští králové.....	47
Lars Porsenna versus raní hrdinové Říma	49
2. Brennus: Gal, který vyplenil Řím	52
Vpád	52
Vino a barbari.....	54
Clusium	55
Bitva u Allia	56
Brennovo plenění Říma	57
Brennova porážka a smrt	59
Kdy byl Řím vypleněn?.....	60
3. Plebejci: Domácí barbari a vnitřní odpůrci	63
Úsilí plebejů o rovnoprávnost v pátém století př. n. l.....	64
Boje za rovnoprávnost plebejů po Brennově vyplenění Říma	68
4. Pyrrhos Épeirský: Kadmova a Pyrrhova vítězství.....	75
Itálie a Epirus	75

Pyrrhův vzestup do popředí	76
Itálie se obrací k Pyrrhovi, Pyrrhos se obrací k Itálii	79
Sicílie	83
Maleventum/Beneventum a domov	85
5. Hannibal před branami.....	89
Řím a Kartágo před válkami	89
První punská válka	92
Hannibal přebírá kontrolu.....	94
Druhá punská válka.....	96
Hannibal po válce	103
6. <i>Graecia Capta</i> : Odpor na řeckém východě – Filip V., Antiochos III. a Perseus Makedonský	107
Barbarství v řeckém a makedonském světě	108
Filip V. a první dvě makedonské války	109
Antiochos III. Veliký Syrský	112
Perseus Makedonský: Třetí makedonská válka	114
Rok 146 př. n. l.: Kartágo (a Korint) musí být zničeno!	116
Dobytí Řecka, „debarbarizace“ a rozklad Říma	117
7. Viriathus: Iberský pastýř, lovec a válečník.....	120
Římané v Hispánii.....	120
Viriathus	122
Zuřivá válka (druhá lusitánská válka) část I: Viriathus v ofenzivě.....	124
Zuřivá válka část II: Viriathus v defenzivě.....	128
Zrada a smrt	131
8. Jugurtha: Boj za osvobození Afriky od Římanů.....	133
Na počátku.....	133
První tažení: Římské neúspěchy.....	136
Metellova tažení: Římský nerozhodný úspěch	139
Marius versus Jugurtha: Konečné vítězství Říma.....	141
9. Kimbrové a Teutoni: Germánská hrozba Itálii.....	145
Kimbrové a Teutoni	145
Germánské vpády.....	147
Zachránce Marius	149

10. Italská válka: Odpor a povstání v Itálii.	152
Nepokoje v Itálii.	152
Zastánci a oponenti Italů.	153
Italská („spojenecká“) válka.	157
Dozvuky.	159
11. Spartakus: Gladiátor, který vyzval Řím.	160
To je Spartakus.	160
Povstání otroků proti Římu.	164
Nastupuje Spartakus.	167
72 př. n. l.: Řím vysílá konzuly: Řím vysílá Crassa.	169
73 př. n. l.: Spartakus versus Crassus.	170
12. Mithridatés VI.: „Jedovatý král“ z Pontu.	173
Mithridatés se stává králem Pontu.	173
Mithridatovský imperialismus.	174
První válka s Mithridatem.	176
Druhá válka s Mithridatem.	179
Třetí válka s Mithridatem.	180
13. Parthský výstřel: Crassus u Carrhae.	186
První triumvirát.	186
Parthie a Parthové.	187
Crassus v ofenzivě.	188
Bitva u Carrhae.	192
14. Vercingetorix: Povstání v Galii.	196
Římané a Galové.	196
Vercingetorixovo povstání.	198
Avaricum.	200
Gergovia.	202
Alesie.	204
15. Kleopatra VII.: Královská děvka z incestního lože.	208
Egyptští Ptolemaiovci.	208
Kleopatra VII. Thea Philopator.	209
Kleopatra a Julius Caesar.	213
Kleopatra a Marcus Antonius.	215
Kleopatra a Octavianus.	219

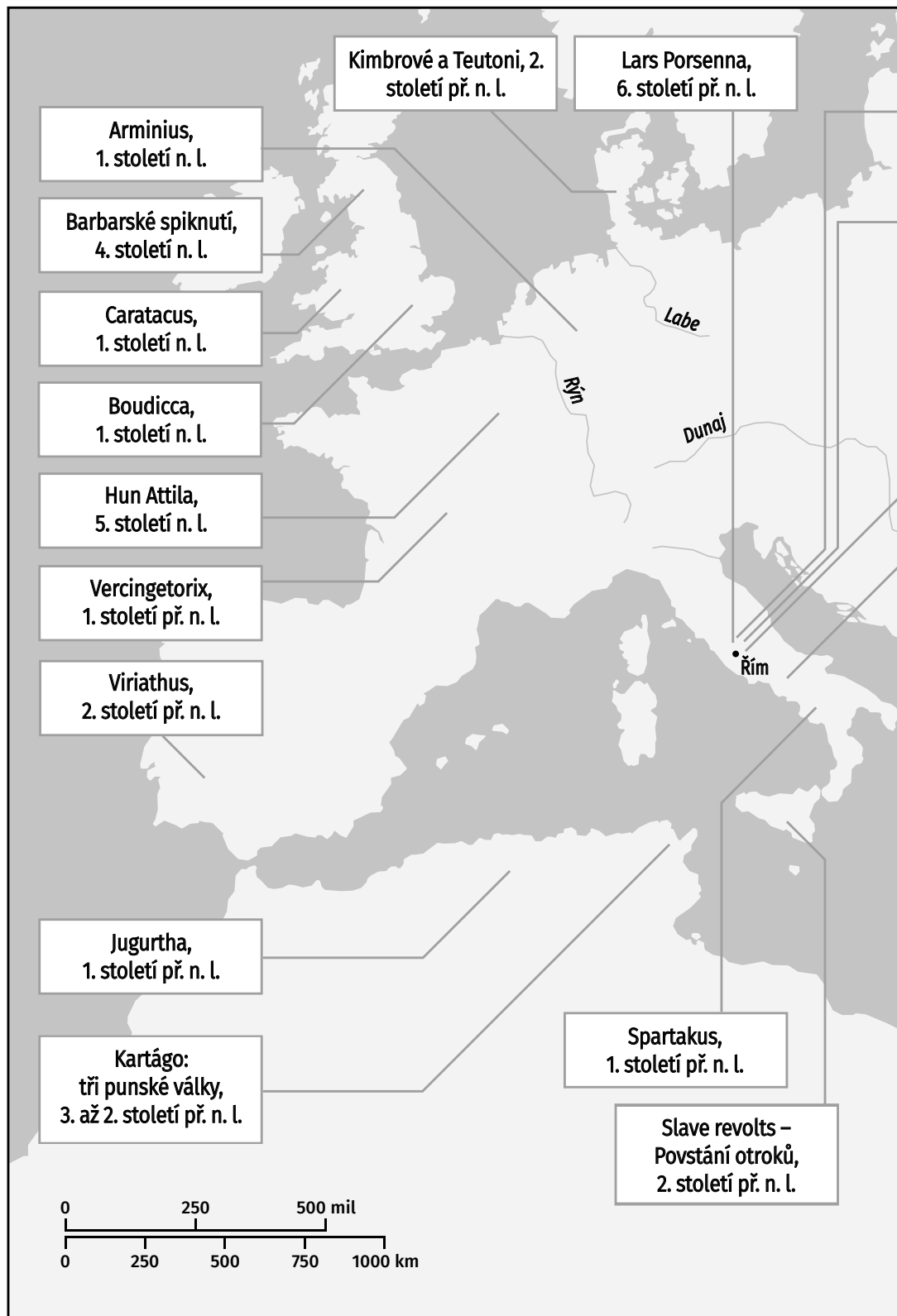
16. Arminius: Vraťte mi mé legie!	223
Augustus versus barbari	223
Germánie a Germáni.	225
Arminius, Varus a Saltus Teutoburgiensis	229
Arminius versus Germanicus	231
Arminius versus Germáni	235
17. Boudicca: Královna Icénů, metla Římanů.....	238
Británie: Vzdálená, tajemná, barbarská země	238
Britští barbari pokořeni (I)	241
Povstání Boudiccy ²²	243
Britští barbari poraženi (II).....	248
18. <i>Judaea Capta</i> : Povstání v Judeji	251
Judea.....	251
Barbarští Židé.....	253
Velké židovské povstání	254
Bar Kochba: Spása Izraele	259
19. Decebalus: Genocida v Dácii	262
Domitianus a Chattové	262
Domitianus a Decebalus	263
Decebalus a Traján.....	265
20. Parthie, Persie a Palmýra.....	268
Pád Parthie	268
Šápúr I. Veliký.....	271
Zenobie: Nejhezčí a nejstatečnější svého pohlaví.....	275
Barbarizace římského vojska	279
Šápúr II. Veliký.....	283
21. Fritigern: Gótský Hannibal	286
„Barbarské spiknutí“ v Británii.....	286
Gót Fritigern: Hannibal severu	288
Půdu za mír.....	293
22. Gót Alarich: Plenitel Říma.....	295
Vzestup (Vizi)Góta Alaricha.....	295

Velká invaze.....	299
Alarich: Plenitel Říma	301
23. Hun Attila: Zrozen, aby otřásl národy.....	307
Hunové.....	307
Hun Attila.....	309
Attila versus Východořímská říše.....	311
Attila versus Západořímská říše	312
24. Barbarští válečníci: Gaiserich a pád Říma.....	316
Vandalismus a Vandalové.....	316
Do římského impéria	320
Gaiserich: Do Afriky.....	323
Pád Říma	324
Epilog	329
Poznámky	333
Bibliografie	374

PODĚKOVÁNÍ

Nesmírně vděčím značnému počtu jednotlivců, skupin a institucí, bez jejichž pomoci, odborných znalostí a inspirace by tato kniha nikdy nemohla být napsána. Aniž bych stanovoval pořadí, rád bych vyjádřil svou nejhlubší vděčnost mým mnoha bývalým spolužákům a skvělým učitelům ze Salterbebble County Primary School, Heath Grammar School („Raději pohané než barbaři“) a Bristol University, bez jejichž nadšení, oddanosti a znalostí bych se nikdy nedokázal zabývat starými Římany, Řeky a barbary a jejich jazyky a kulturou. K těm mnohým patří Richard Sanderson, Alan „Froggy“ Guy, Frank Haigh a „Big Jimmy Feesh“, kteří podnítili a udržovali můj zájem o římskou historii, a J. G. McQueen, Richard Jenkins, Brian Warmington, Thomas Weidemann, Niall Rudd, Jim Tester, John Betts a Richard Buxton, kteří mi nezištně předali své nesmírné znalosti. Svůj význam pro tento proces potvrdili mí kolegové a studenti (jak „reální“, tak „virtuální“) na Katedrách pokračujícího vzdělávání a evropských studií, jakož i kolegové ve Victoriině a Albertově muzeu, kteří různými způsoby umožnili můj profesionální vývoj v našem bádání v oboru antiky jako celku. Musím vyjádřit vděčnost všem těm báječným lidem v Swan Hellenic, Cox Kings, Learn Italy and Noble Caledonia, jejichž cestovní průvodci mi umožnili v takovém stylu zkoumat fyzický svět Římanů a barbarů. Z hlediska vydání patří mé srdečné díky Duncanu Proudfoovi, Rebecce Sheppardové, Howardu Watsonovi, Oliveru Cottonovi a Davidu Andrassymu za jejich vynikající profesionalitu při sestavování této knihy. Pod tím vším leží skálopevná podpora mých zesnulých rodičů, Philipa a Dorothy Kershawových, která mě provázela po celou mou kariéru, láska a pochopení mé ženy Lal a věrná, občas barbarská psí společnost našeho Heroa.

Mapy

Mapa č. 1

Vzpoura a povstání proti Římu

Vypleněn Brennem,
4. století př. n. l.;
Alarichem, 5. sto. n. l.;
Gaiserichem, 5. stol. n. l.

Plebejové,
5. až 3. století př. n. l.

Turnus a Mezentius
versus Aeneas (mýtus)

BARBARIA /
BARBARICUM

Italská válka,
1. století př. n. l.

Decebalus,
2. století n. l.

Fritigern,
4. století n. l.

Aeneas vede
trójské uprchlíky
do Itálie (mýtus)

Mithridatés VI.
Pontský,
1. století př. n. l.

Parthové porážejí
Crassa u Carrhae,
1. století př. n. l.

Antiochos III. Syrský,
2. století př. n. l.

Zenobie,
3. století n. l.

Filip V. Makedonský
a Perseus Makedonský,
3. až 2. století př. n. l.

Kleopatra VII. Egyptská,
1. století př. n. l.

Pyrrhos Épeirský,
3. století př. n. l.

Povstání Bar Kochba,
2. století n. l.

Velké židovské
povstání, 1. století n. l.

• Trója

Nil

Mapa č. 2

Římský a barbarský svět

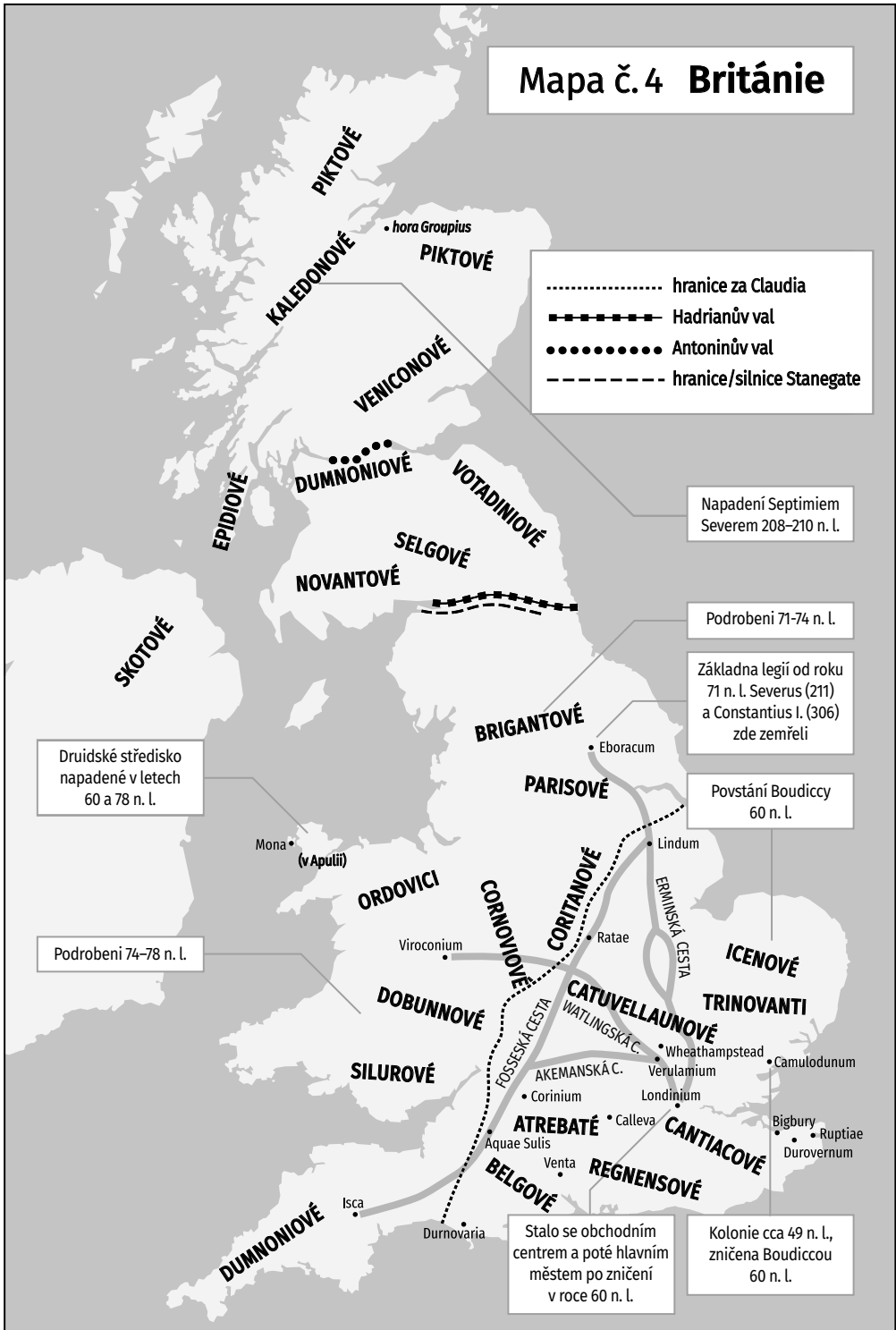

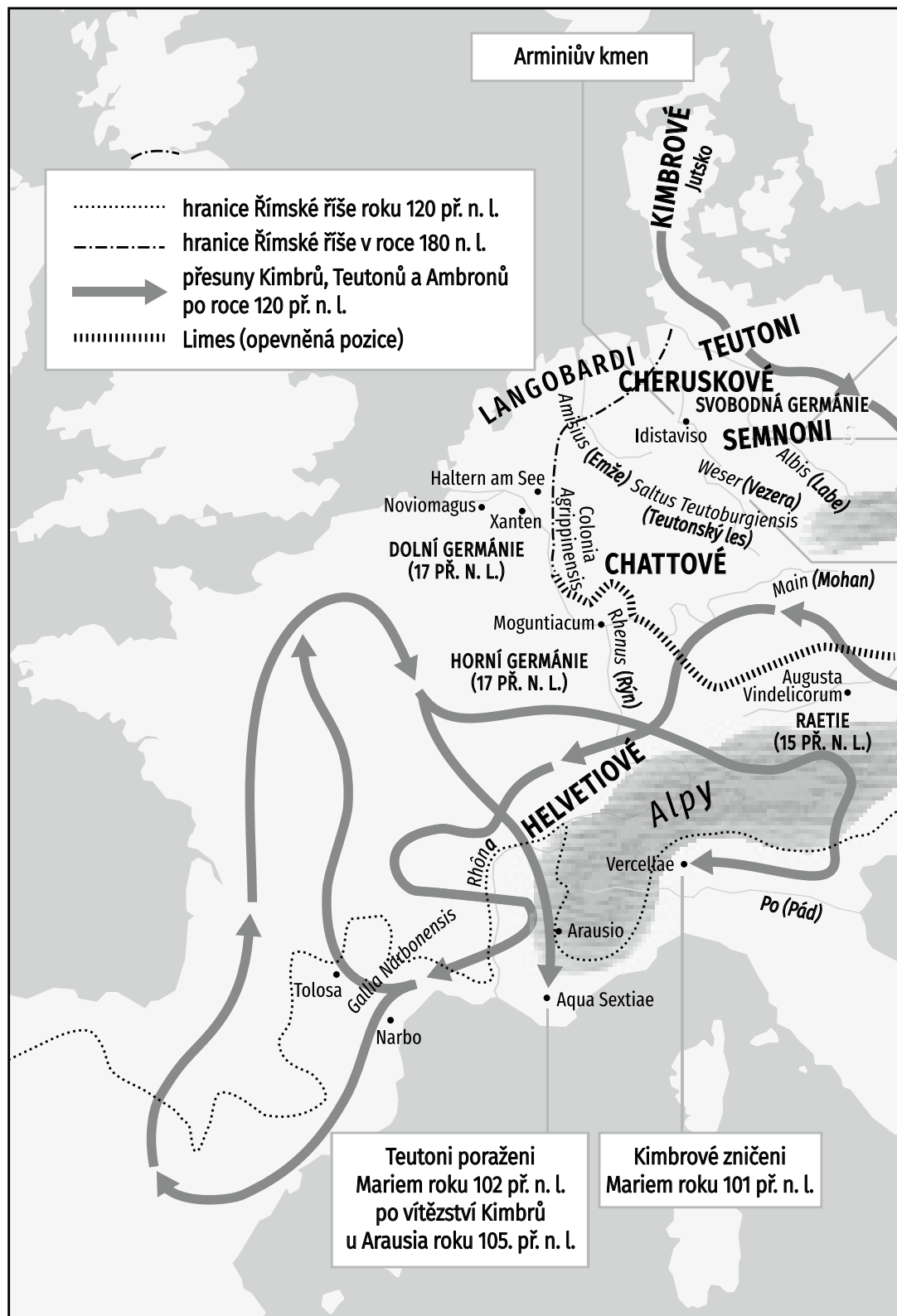
Mapa č. 3 Panství Říma nad Itálií do 1. století př. n. l.

První samnitská válka 343–341 př. n. l.
Druhá samnitská válka 326–304 př. n. l.
Třetí samnitská válka 298–290 př. n. l.
Pyrrhova invaze 280–275 př. n. l.
První punská válka 264–241 př. n. l.
Druhá punská válka 218–201 př. n. l.
Povstání otroků na Sicílii 135–132
a 104–100 př. n. l.
Italská („spojenecká“) válka 91–88 př. n. l.
Spartakovo povstání 73–71 př. n. l.

Mapa č. 4 Británie

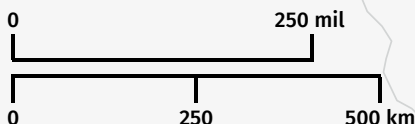

Mapa č. 5

Řím a Germáni od 2. století př. n. l. do 2. století n. l.

Dosaženo Drusem
roku 9 př. n. l.

Germanicus poráží
Arminia roku 16 n. l.

Varus a Legie XVII.,
XVIII. a XIX. zničeni
Arminiem u Kalkriese
roku 9 n. l.

Marobudovo království
cca 8 př. n. l. až 19 n. l.;
války proti Marcu Aureliovi,
166–172 n. l. a 177–180 n. l.

Hranice útoků
z roku 166 n. l.

SARMATOVÉ

MOESIE

ILLYRICUM

PANONIE

• Noreia

NORICUM
(15 PŘ. N. L.)

• Aquileia

JAZYGOVÉ

KVÁDOVÉ

MARKOMANI

Sudetské hory

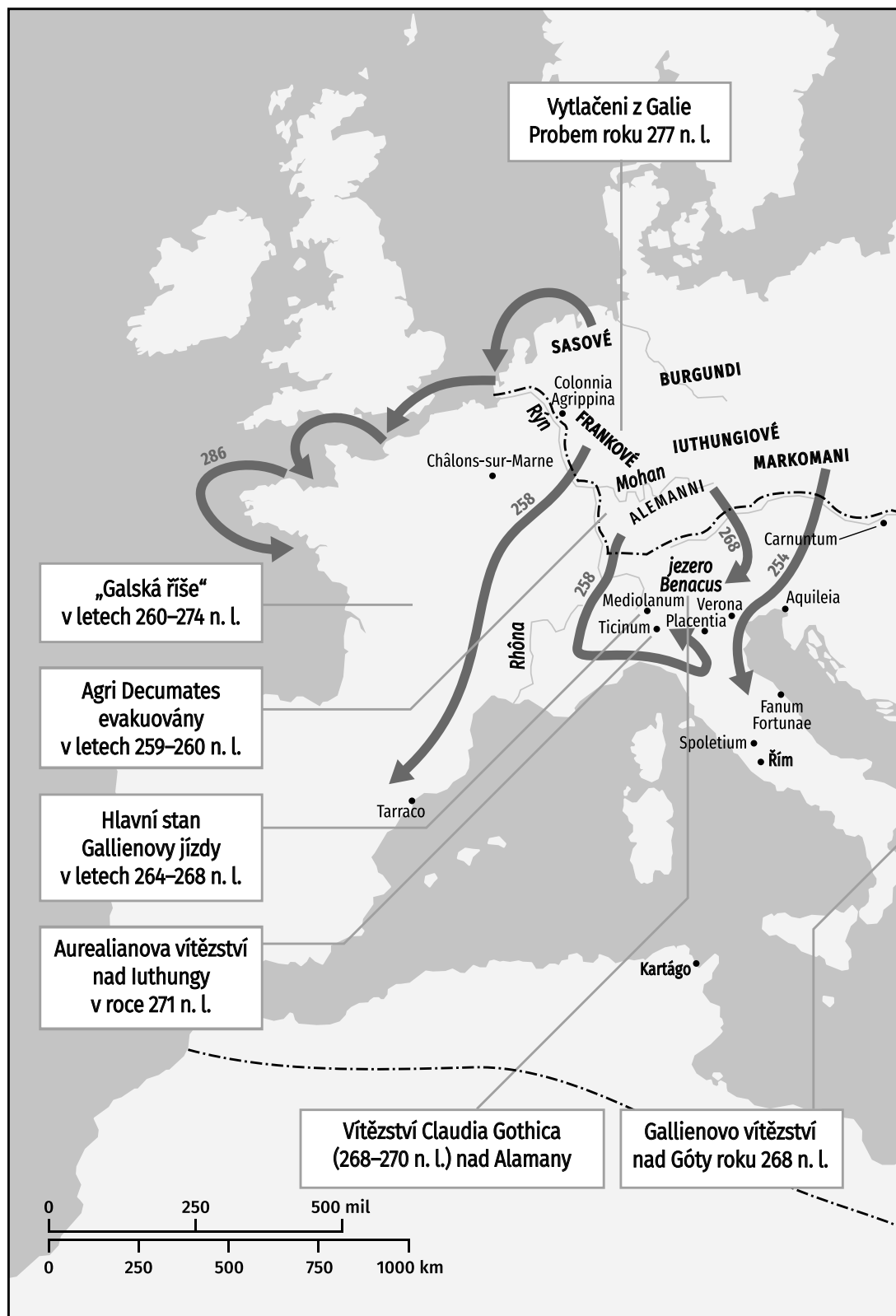
Hercynský les

Tisza (Theiß)
(Tisza)

Danuvius (Dunaj)

Obleženo Markomany
a Kvády roku 170 n. l.

Mapa č. 7 Obecné zmatky ve 3. století n. l.

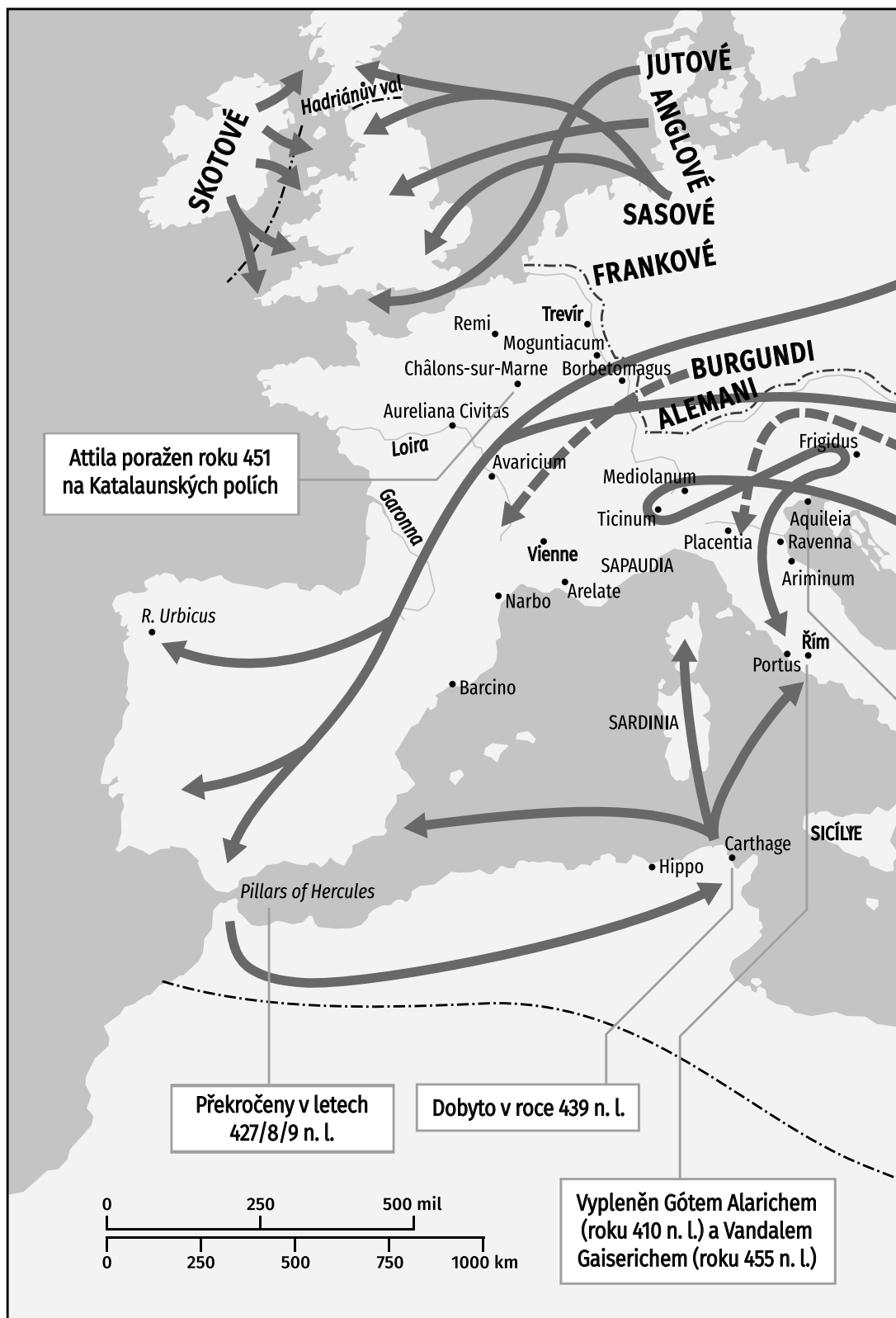
Evakuována
cca roku 271 n. l.

První překročení Dunaje
za Severa Alexandra
222–223 n. l.

Král půjčuje flotilu
nájezdníkům roku 254 n. l.

Decius poražen Góty
roku 251 n. l.

Mapa č. 8 Vpády barbarů v 5. století n. l.

Úvod: Co je to barbar?

Na severní zdi baziliky v Pompejích je graffiti s následujícím textem:

*L. ISTACIDI AT QVEM NON
CENO BARBARVS ILLE MIHI EST
Lucius Istacidius: ten, u kterého doma nejím,
je pro mě barbar.¹*

Také v Pompejích, v domě V.2.I, je rovněž metrický, ale zcela nesmyslný nápis, který byl pravděpodobně použit k tomu, aby někoho naučil psát hexametrickou poezii:

*BARBARA BARBARIBVS BARBABANT BARBARA BARBIS
Barbarské věci barbarsky vousaté s barbarskými vousy.²*

Ale co dělá Lucia Istacidia barbarem a co v římských očích činí věci a lidi barbarskými? Jsou všichni barbaři barbarští v dnešním slova smyslu, tedy primitivní, divocí, necivilizovaní, nekulturní nebo násilničtí? Mohou být barbaři hrdinští? Mohou být vysoce civilizovaní lidé barbaři? Měli bychom narýsovat ostré hranice mezi protikladnými Římany a barbary, a mezi římanstvím a barbarstvím? Měli Římané a barbaři potřebu těchto odlišností, aby definovali sebe samé? Může se barbar stát Římanem, nebo naopak? Pokud je identita osoby „kognitivní [stav mysli], mnohovrstvá, funkční, performativní, situační a dynamická“⁴, co odlišuje Římany od barbarů? Je to rasa, kmen, jazyk, kultura, psychologie, morální hodnoty, symboly identity, oděv, vousy, náboženství, zákon, místo, kde žijí nebo se narodili, barva kůže⁵, způsoby chování, vlastní identifikace a identifikace ze strany ostatních, či kombinace některých, všech nebo žádných z těchto kritérií? Existují přesvědčivé argumenty, že římské vylíčení barbarů není

součástí dialogu mezi „námi“ a „nimi“ („my jsme takoví, zatímco *vy* jste onací“), nýbrž mezi „námi“ a „námi“, mezi Římany („*my* jsme [nebo, častěji, bychom měli být] takoví, protože *oni* jsou takoví“.⁶

Pak vyvstávají další otázky: Byli barbari od základu nepřátelští vůči Římu? Jak jednotní byli barbari? Existovala nějaká „panbarbarská identita“? Co nám může import a napodobování římských výrobků, které nacházíme v Barbariku či Barbarii (oblasti mimo Římskou říši), říct o postojích Barbarů vůči Římu? Nakolik Římané barbary vůbec brali v potaz, pociťovali skutečně tak silnou „barbarofobii“, jak se často tvrdí?⁷ Barbarství je celkově komplexní jev a o římských reakcích lze říci totéž.

Římané převzali slovo *barbarus*, které se používá jako substantivum (barbar) nebo adjektivum (barbarský) z řeckého *barbaros*. To se snad ustálilo již v době bronzové, kde se slovo *pa-pa-ro* užívalo k označení „barbarského“ outsidera, v tomto případě někoho, kdo nepocházel z Pylu, kde byl tento dokument napsán.⁸ Původní význam slova *barbaros* se vztahuje k jazyku: jde o onomatopoické slovo napodobující nesrozumitelnou řeč někoho, kdo vydává pouze zvuky bar-bar-bar. Homér neužívá výrazu *barbaros*, místo toho používá *barbarophonos* (člověk nesrozumitelné řeči) k popisu Karů, trojských spojenců, kteří buď nemluvili řecky, nebo mluvili velmi špatně. Jisté řecké dialekty se někdy označovaly za „barbarské“, pokud byly pro ostatní těžko srozumitelné. Autor komedií Aristofanés prý uváděl, že Gorgiás byl barbar, protože mluvil se silným sicilským dialektem,⁹ a Prodicus označoval Pittakův lesboský přízvuk za barbarský, nikoli proto, že by lidé z Lesbu nemluvili řecky, nebo proto, že by se mělo za to, že ostrov leží mimo řecký svět, nýbrž proto, že byl těžko srozumitelný.

Podobná slova se nacházela i v jiných starých jazycích. Babyloňané-Sumeroané užívali *barbaru* ve významu „cizinec“ a existuje několik indoevropských slov pro nesrozumitelnou řeč, včetně latinského *balbutio* (zajíkat se, koktat, blábolit, šišlat, mluvit nejasně nebo nezřetelně), českého *brblat*, a snad i anglické *baby* má tento původ. Takže zpočátku šlo o řeč, která stavěla barbarštinu proti řečtině: „žádný jiný starý národ jazyku nepřiznával význam v takovém rozsahu, aby jím určoval vlastní etnicitu“.¹¹ Řecký historik pátého století př. n. l. Thúkydídés se domníval, že Homér nepoužíval výraz „barbari“, protože v jeho době Řekové ještě „nebyli natolik rozdělení, aby potřebovali jedno slovo ke kontrastu“:¹² jinak řečeno, barbar je definován konceptem Řeka a naopak.

Řecký přístup se změnil v důsledku perských vpádů Dáreia I. a Xerxa I. v letech 490 a 480–479 př. n. l. Řekové „vynalezli“ ideu barbarství,¹³ když

se spojili způsobem, k němuž nikdy předtím nesáhli, zvítězili a začali se odlišovat od protiřeckých barbarů. Jedním z významných obrátů bylo, když velký aténský autor tragédií Aischylos uvedl roku 472 př. n. l. své *Peršany*: od té doby se skutečně začal používat pojem barbaři pro „každého, kdo není Řek, ať už to byli Peršané, Féničané, Frýgové, Thrákové či kdokoli jiný. Tito „barbaři“ také byli ochotní akceptovat monarchii, kterou nově demokratičtí Aténané kladli na roveň otroctví. Svoboda byla tím, co činilo lidi skutečně lidské, nucená práce je stavěla jen krok nad zvířata. Svoboda umožňovala lidem rozvíjet rozum, sebeovládání, odvahu, šlechtetnost a velkorysost; barbaři a otroci postrádali jakékoli duševní a duchovní schopnosti, takže byli dětinští, změkčilí, nerozumní, neukáznění, krutí, zbabělí, sobečtí, chtiví, rozkošníci, posedlí sexem a ustrašení. To vedlo ke dvěma závěrům: (a) barbaři byli od přírody uzpůsobeni k otroctví; a b) vzhledem k tomu, že Řekové cítili, že je morálně správné pomáhat svým přátelům a škodit svým nepřátelům, bylo povinností Řeků zotročit je: „Z toho vyplývá, jak praví básníci, že je správné, aby Řekové vládli barbarům“¹⁴, což naznačuje, že barbar a otrok jsou svou podstatou totožní.“¹⁵

V příhodnou dobu Římané převzali tento termín tak, aby označoval všechno, co bylo ne-římské. To je trochu ironické, poněvadž pro Řeky byli i sami Římané technicky vzato barbaři.¹⁶ Ale Římané se rozhodli tento pojem vztáhnout spíše na chování než na rasové náležitosti. Tam, kde jim to vyhovovalo, si přivlastnili a přetvořili původní řeckou ideu. Aby byl člověk plně civilizovaný, nesměl žít v „divošském stavu“ přírodního prostředí na okraji světa, nýbrž v jeho centru:

Není pochyb o tom, že Etiopané jsou spálení horkem nebeského tělesa blízko nich a rodí se s ožehnutým zjevem, s kudrnatými bradami a vlasy, a že rasy v opačných oblastech světa mají bílou pleť, jako by byla pokryta jinovatkou a žluté vlasy spadající rovně dolů; zatímco ti druzí jsou divocí kvůli drsnosti svého podnebí a ti první vychytralí kvůli své vrtkavosti... uprostřed země [tj. středomořská oblast obydlená Římany] se díky zdravé směsi [ohně a vody] nacházejí oblasti, které jsou úrodné pro všechny druhy plodin, muži jsou středního vzrůstu i střední barvy pleti; zvyky jsou zde ušlechtilé, smysly jasné, rozum plodný, schopný porozumět veškeré přírodě; a mají také vlády, které okolní rasy nikdy neměly.¹⁷

Barbary se stali všichni, kdo žili mimo hranice římské moci, kdo jí odpořovali nebo se proti ní bouřili.

Podle mnoha Řeků a Římanů platilo, že čím více jste se vzdalovali od jejich kultury, tím divočejšími, podivnějšími a obludnějšími lidmi jste se stávali: samotné prostředí za hranicemi Římské říše (ať už to bylo v kterémkoli okamžiku její historie) znamenalo, že lidé, kteří žili v Barbarii prostě nemohli být civilizovaní. A přesto se tito lidé s Římany vzájemně ovlivňovali způsoby, které určovaly povahu a běh dlouhé římské historie od založení města v roce 753 př. n. l. do zániku západního impéria roku 476 n. l.

Mytický a polomytický odpor: Od Aenea po Tarquinia Superba

Aeneas: Od Barbara k trójskému Italovi

Často se říká, že historii píšou vítězové, a v případě Říma byli autoři mimořádně výmluvní. Příběh, který vyprávějí, sleduje pozoruhodnou trajektorii od římských počátků nevelké vesnice uprchlíků z oblasti konfliktu po dominantní supervelmoc, která byla následně rozdělena na latinský středověk a byzantský svět. Přitom je poměrně ironické, že příběh Římanů, kteří se často vymezovali proti barbarům, začal Aeneem, jedním z Trójanů, lidí, které Řekové považovali za barbarské.

Podle mýtu byl Aeneas plodem poměru mezi Trójanem Anchísem a bohyň Venuší/Afroditou. Podle řecké tradice nepatřil Aeneas nikdy mezi nejlepší trójské bojovníky, a Achilles se mu kvůli tomu neváhal vysmívat, když se střetli v boji:

*Copak si nevzpomínáš, jak jsem tě dopadl u tvého dobytka,
já sám a hnál jsem tě rychlostí z pahorků Ídy,
a tehdy ses ani neodvážil ohlédnout?*¹

Při dvou příležitostech Aeneas bojoval s obávaným řeckým bojovníkem Diomédem² a musel být zachráněn, poprvé Afroditou a podruhé Apollónem. Ustoupil z bitvy, když byl ohrožován Menelaém a Antilochem, měl ale dost odvahy, aby vyzval Achilla k boji muže proti muži, třebaže musel být zachráněn Poseidónem, jenž ho odehnal na okraj bitevního pole a přikázal mu zastavit boj s Achillem, poněvadž byl předurčen k větším věcem.

Aeneova bojová zdatnost byla zastíněna typickou římskou vlastností – *pietas*: smyslem pro povinnost vůči svým bohům, stavu a rodině. To se projevilo uprostřed masakru při zničení Tróji, poté co se Řekové vloudili do města s použitím dřevěného koně. Aeneas pronesl starého Anchíse plameny

a unikl spolu se svým synkem Ascaniem/Iulem a skupinkou těch, kteří přežili, i když bez své ženy Kreúsy, která se v nastalém zmatku ztratila. Tito barbarští uprchlíci se vydali za novým životem do Itálie, kde připravili půdu pro Řím, aby se nakonec mohl stát vládcem světa.

Mýtus o Aeneovi na sebe vzal definitivní podobu ve Vergiliově epické básni *Aeneis* (rozepsané roku 30 př. n. l., ale do konce jeho života v roce 19 př. n. l. nedokončené):

*O válce zpívám a reku, jenž první z krajiny trójské
přiřplul k italské zemi, hnán osudem, k lavinským břehům,
vyhnanec, dlouhý čas jej po zemích šťvala i mořích
božská moc: zlý Iunonin hněv, jenž nedal se smířit.
Mnoho i trpěl válkou, než konečně, založiv město,
ustídlil v Latiu bohy: tak povstal Latinský národ,
dávni praotci albští, a římské vysoké hrady.^{3*}*

Vergilius podal básnickou, mytologickou verzi pověsti, zatímco jeho současník, historik Livius,⁴ vyprávěl ranou historii Říma v první knize své monumentální *Ab Urbe Condita*: „Aeneas... neboť ho osudy vedly podniknout činy ještě větší... Jakmile byli na [italském] břehu, vyrazili všemožně plnit kraj a přitom narazili na sílu ozbrojených domorodců, kteří v čele se svým králem Latinem [vládcem Laurenta] přispěchali... aby se bránili proti útočníkům.“⁵

Mytické tradice jsou vždy proměnlivé a o tom, co následovalo, se objevují dvě verze. Podle jedné došlo k boji, Latinus byl poražen a pak se dohodl s Aeneem, že mu dá za ženu svou dceru Lavinii. Alternativní verze svádí obě strany dohromady k vyjednávání před bitvou, při němž Aeneas řekl Latinovi, kdo jsou jeho muži, odkud přišli, proč opustili své domovy a jaký byl jejich záměr při přistání na Latinově území. Na Latina „vznešené chování cizinců a velká odvaha jejich vůdce jak v míru, tak v boji“⁶ učinily tak velký dojem, že podal Aeneovi ruku k přátelství, dohodě, pohostinnosti a nabídl mu sňatek se svou dcerou Lavinii.

Trójané nyní našli stálý domov a mezi předky Římanů se zařadili i Latinové – stejně tak barbarští, alespoň v očích Řeků. Trójané začali budovat osadu zvanou Lavinium podle Aeneovy nové manželky, brzy se narodilo i dítě Ascanius.⁷

* Překlad O. Vaňorný.

** Překlad P. Kucharský a Č. Vránek.

Avšak ne všichni byli z toho uspořádání nadšení. Turnus, princ Rutulů, byl před Aeneovým příchodem zasnouben s Laviníí. Uražený a rozzuřený pokračoval v útocích, ale byl poražen, i když také Latinus v bojích padl. Turnus pak vyhledal pomoc významného krále Etrusků, Mezentia, který měl pochopitelně obavy a stavěl se nepřátelsky k trojsko-laurentskému spolenectví.

Vergilius představuje Mezentia jako krutého a barbarského:

*Přivazoval živé muže k mrtvolám,
stahoval jim ruce a obličje k sobě – strašlivý
způsob mučení – takže zmírali zdlouhavou smrtí
nakaženi hnilobou v tomto nejodpornějším objetí.⁸*

V této nebezpečné situaci propůjčil Aeneas svým Trójanům domorodý název Latinové s úmyslem posílit takto vazbu se svými spojenci. Trójané a Latinové se rychle stali jedním lidem, Aeneas tak pocítil sebedůvěru k napadení Etrusků. Latinové v bitvě zvítězili: Aeneas prohnal svůj oštěp spánky Mezentiova koně, který Etruska zalehl a přitiskl ho k zemi, a když tento bojovník nastavil hrdlo Aeneovu meči, Aeneas mu ho prořízl.

Zbývalo jen, aby Aeneas a Turnus vyřešili své neshody muž proti muži, nebo jak to popisuje Vergilius: jako býci bojující o kontrolu nad stádem, Turnův meč se při ráně proti Aeneovi roztříštil na kusy – v rozrušení totiž popadl meč vyrobený obyčejným člověkem, a ne svůj obvyklý meč ukutý Vulkánem; uprchl, ale Aeneas ho nemohl dostihnout, protože byl předtím raněn do nohy. Turnova sestra Juturna vrátila Turnovi jeho kouzelný meč. Venuše přinesla Aeneovi zpátky jeho oštěp, a tak se oba bojovníci postavili proti sobě s novou dávkou statečnosti a s navracenými zbraněmi.

Do této chvíle Vergilius vkládá absolutně rozhodující božskou mezihru, v níž se vyřeší klíčový aspekt římské identity. Juno stála neúprosně proti Trójanům od chvíle, kdy princ Paris v *Paridově soudu* usoudil, že není tak krásná jako Aeneova matka Venuše⁹, jenže nyní jí Jupiter zakázal, aby dál škodila Trójanům. Juno se podvolila, ale pouze za podmínky, že to znamená konec Tróji a že Italové se stanou hlavními partnery ve spolenectví, z něhož povstane římský národ; když se oba dva národy spojí, musí se nazývat Latinové nebo Italové, nikoli však Trójané. Italové také nesmí změnit svůj domorodý oděv ani svůj jazyk (Římané vždy mluvili latinsky, nikoli „římsky“). Během předešlých bojů Turnův švagr Numanus Remulus přednesl vášnivou výtku: my Italové, řekl, jsme otužilí synové tvrdé práce, vychovaní jako lovci, rolníci a válečníci; vy Trójané, s vašimi žlutě a purpurově barvenými oděvy,

nalézáte potěšení v tanci a zahálce – jste frýžské ženy, ne frýžští muži!¹⁰ Římané v zásadě musí zavrhnout svou degenerovanou barbarskou minulost. Jupiter přijímá.

Aeneas a Turnus se nyní mohli naposledy utkat. Když Aeneas oštěp zahřměl hlasitěji než hrom, pronikl Turnovi do stehna a srazil ho na kolena, zřekl se Turnus svého nároku na Lavinii a prosil o život. Aeneas váhal, dokud nezahlédl řemen, na němž nosil meč jeho přítel Pallas, jenž se stal kořistí Turnovou. Tehdy naň padla rudá mlha a on zanořil svůj meč Turnovi do hrudi, čímž dovedl Vergiliovu *Aeneidu* k nečekaně šokujícímu konci. Livius praví, že tento boj byl posledním z Aeneových pozemských činů na tomto světě: „Leží pohřben na březích řeky Numicus, ať už je správné nazývat jej jakkoli – člověkem či bohem.“¹¹

Alba Longa

Ascanius byl příliš mladý, než aby převzal po otci moc, Lavinia byla ale pozoruhodná žena a vystupovala za něj jako regentka, dokud nedospěl. Dokonce ani Livius nemá jasno v tom, která z rozporných tradic říká pravdu o Ascaniově identitě: „... zda tohle byl právě ten Ascanius, nebo to byl starší bratr, který se narodil matce Kreúse ještě před zkázou Tróji, ten, který potom provázela otce na útěku z hořícího města – Iulus, jehož také rod Juliů nazývá praotcem svého jména. ... jisto je jen, že to byl syn Aeneův.“^{12*}

Livius vysvětluje, že ať už byla jeho matkou kterákoli z těchto žen, lze vzít jako fakt, že Ascanius nakonec opustil Lavinium z pověření své (nevlastní) matky a vydal se založit novou osadu v albanských vrších: Alba Longa. Řeka Albula (nyní Tibera) se stala hranicí mezi Latiny a Etrusky.

V knize 6 své *Aeneidy* poskytuje Vergilius hluboký náhled do římské představy o sobě samých, kdy Aeneas sestupuje do Podsvětí navštívit Anchísova ducha těsně před svým prvním přistáním v Itálii. Jeho otec mu ukazuje shromáždění duší, které čekají na své zrození, z nichž každá svým vlastním způsobem odhaluje určitou vlastnost, kterou Římané obdivovali. V prvé řadě mravní bezúhonnost a odvahu na bitevním poli. Jeho seznam začíná Silviem – albanským jménem, jež znamená „zrozený v lese“ – byl Aeneovým posledním dítětem, které se Lavinii narodilo, když už byl Aeneas starý muž.¹³ Avšak v Liviově vyprávění o králich Alby Longy je tento Silvius

* Překl. P. Kucharský a Č. Vránek.

synem Ascaniovým, po němž následuje Aeneas Silvius, jehož dědicem pak byl Latinus Silvius.¹⁴ Všichni králové Alby si ponechali rodinné přízvisko Silvius. Linie pak pokračovala Albou, Atysem, Kapysem, Kapetem a Tiberinem, který se utopil v řece Albule, a dal tak své jméno řece Tibeře, jež protéká Římem. Po Tiberinovi následoval Agrippa, Romulus Silvius, kterého zasáhl blesk a Aventinus. Dalším králem byl Prokas. Ten měl dva syny, Numitora a Amulia, říši rodu Silviů odkázal staršímu Numitorovi: „To byl alespoň jeho úmysl, ale respekt vůči senioritě nebyl dodržen... a Amulius vypudil svého bratra a zmocnil se trůnu. Jeden násilný čin vedl k druhému; jako další krok zavraždil mužské potomky svého bratra a svou neteř Rheu Silvii přinutil stát se vestálkou, zdánlivě aby jí prokázal čest, ve skutečnosti ji tím ale odsoudil k trvalému panenství, aby zabránil možnosti vzniku potomstva.“¹⁵

Romulus a Remus

Vyprávění o Římu, dosud pevně vězící v říši mýtu a legendy, nyní přichází k příběhu o Romulovi a Removi, který je tradičně zasazováno do poloviny osmého století př. n. l. V jednadvacátém století získáváme znalosti o Římu především z archeologie. Nedávné vykopávky černé kamenné svatyně na Římském fóru známé jako Lapis Niger, které vedla Patrizia Fortuniová, objevily pozůstatky zdi spolu s fragmenty keramiky a zrním pocházející z pozdního devátého až raného osmého století př. n. l., což je v rozporu s tradičním datem založení roku 753 př. n. l.¹⁶ Ovšem od Římanů se nedá očekávat, že by o tom věděli. Ti začali psát svou vlastní historii relativně pozdě. Prvním skutečným římským historikem byl římský senátor Quintus Fabius Pictor, analista, který psal řecky na konci třetího století př. n. l. a spíše zaznamenával události pro účely odkazů, než že by předkládal svou vlastní analýzu. Jeho práce popisovala vývoj Říma od nejstarších dob, a i když je dnes dílo ztraceno, bylo důležitým zdrojem pro další historiky, jako byli Polybios,¹⁷ Dionýsios z Halikarnassu¹⁸ a Livius.

Nicméně přesto, že neměli přesné informace, museli Římané stejně vysvětlit svůj původ, a Liviova verze se stala tou definitivní:

Ale (předpokládám), že bylo předurčeno, že to veliké město mělo být založeno, a s ním i počátek nejmocnějšího z impérií s výjimkou impéria bohů. Panenská vestálka [Rhea Silvia] byla znásilněna a poté, co porodila syny – dvojčata, označila za jejich otce Marse – buď proto, že tomu věřila, nebo snad vypadalo úctyhodnější, jestliže příčinou jejího poklesku byl bůh.

*Ale ani bohové ani lidé neochránili ji a její děti před krutostí krále. Ten nařídil kněžím, aby ji spoutali a uvrhli do vězení, a chlapce aby utopili v řece [Tibeře.]*¹⁹

Ale zasáhl osud. Tibera protrhla své břehy a znemožnila přístup k samotné řece, takže lidé pověření utopením zanechali děti v košíku na okraji rozlité vody u Ruminského fíkovníku – kdysi prý byl známý jako Romulův fíkovník – za Liviových dnů stával na římském Fóru. Když voda opadla, košík zůstal vysoko a suchý. Z blízkých hor sestoupila vlčice, aby se napila, zaslechla dětský pláč, chlapce nakojila a zacházela s nimi velmi jemně, když ji našel králův ovčák Faustulus, zrovna je olizovala. Faustulus dal děti do péče své ženy Larentie. Podle Liviova komentáře někteří lidé pověst racionalizovali a říkali, že Larentia byla ve skutečnosti prostitutka, již pastýři říkali Vlčí dcera²⁰ – latinsky *lupa*, „vlčice“, což byl také slangový výraz pro prostitutku.

Motivy tohoto příběhu jsou zajímavé, zaměřují se na překvapivě negativní témata, která zdůrazňují násilí a divokost: Otec Romula a Rema Mars byl bohem válečného běsnění; byli úmyslně vystaveni brutalitě přírody a zachráněni šelmou, jež byla zosobněním divokosti; a na pastýře se obecně pohlíželo jako na necivilizované cizince. Barbarství spočívá v samotném srdci římského zakladatelského mýtu.

Romulův a Remův děd Numitor je nakonec uznal a oni mu pomohli zajistit jeho postavení krále Alby v boji s Amuliem, po němž se rozhodli založit novou osadu v místě, kde byli zanecháni k utonutí. Ale plány dvojčat rozvrátila žárlivost a ctižádost. Přeli se, kdo z nich má vládnout nové osadě a dát jí své jméno. A tak Romulus vystoupil na vrch Palatin a Remus na Aventin, odkud měli sledovat znamení na obloze: „Remus, jak praví příběh, obdržel znamení jako první – šest supů; a ještě dřív, než o tom byl zpraven lid, objevil se jich Romulovi dvojnásobný počet. Příznivci každého z nich bez meškání pozdravili svého pána jako krále, přičemž jedna strana zakládala své právo na prvenství zjevu, druhá na počtu ptáků. Padla hněvivá slova až příliš rychle následovaná ranami a během rvačky byl Remus zabit.“²²

Livius rovněž zmiňuje verzi, v níž se Remus poškleboval bratrovi a přeskočil napůl vystavěné hradby nového města, čímž dotlačil Romula k tomu, aby ho zabil a připojil slavnou hrozbu, „Takto at v budoucnu zahyne každý, kdo přeskóčí moje hradby!“²³. Tím získal Romulus veškerou moc a město bylo po něm pojmenováno Roma.

* Překl. P. Kucharský a Č. Vránek.

Později Římané přemítali o Romulově možném barbarství, v Ciceronově *De Re Publica* se objevuje poučný dialog na toto téma:

Scipio: Nyní mi pověz: byl Romulus králem barbarů?

Laelius: Pokud, jak tvrdí Řekové, jsou všichni lidé buďto Řekové, nebo barbari, obávám se, že byl; ale pokud by se tento název měl používat na základě lidských způsobů, a ne jejich jazyka, nepovažuji Řeky za o nic menší barbary než Římány.

*Scipio: Přesto pro účely našeho současného tématu, bereme v úvahu pouze charakter, nikoli rasu.*²⁴

A tak římské způsoby chování značily, že nebyli barbary. V pozdějších letech připisovali Římané své úžasné úspěchy geografické poloze Říma a jejím účinkům na vlastní charakter: „lidé Itálie mají optimální konstituci... jak tělesnou, tak duševní, která odpovídá jejich udatnosti... Byla to tudíž božská inteligence, která umístila římský národ do skvělé a klimaticky mírné země, takže si mohl činit nárok na vládu nad celým světem.“²⁵

Ve skutečnosti měl Řím velmi nevhodnou polohu, aby se stal centrem rozlehlé říše, a tisíc let po Romulovi se stal čímsi v pozadí, místem, do nějž někteří císaři nikdy nevstoupili. Města jako Nicomedia (dnešní İzmit, Turecko), Treveri (Trevír, Německo), Mediolanum (Milán, Itálie), Sirmium (Sremska Mitrovica, Srbsko), Antiochie (Antiocheia, Turecko), Serdica (Sofia, Bulharsko) a Thessalonica (Soluň, Řecko) nakonec získaly mnohem větší význam, a nakonec všechny cesty nevedly do (nebo z) Říma. Nicméně poloha Říma opravdu přispěla k jeho ranému úspěchu v Itálii. Ze slavných sedmi římských pahorků nabízely Palatin a Kapitol dobrá obranná postavení s kontrolou nad vhodným přechodem přes Tiberu a vlastní město, položené na půl cesty k jihu po západní části Itálie, se rozkládalo na průsečíku některých důležitých spojovacích linií: na sever do Etrurie, jejíž civilizace měla zásadní vliv na římské zvyky, náboženské procedury, symboly moci a architekturu, na jih do údolí Treru (dnešní Sacco) nebo kolem úpatí Albanských vrchů a do kulturně vyspělých řeckých městských států Velkého Řecka v jižní Itálii. Další místní cesty vedly dolů k ústí Tibery, umožňovaly přístup k moři a proti proudu do sabinského území, kolem významných etruských osad a do nitra území Umbrie. Římu nechyběl potenciál rozvinout se ve významné centrum.

Romulova vláda (podle tradice 753–715 př. n. l.)

Romulus nefiguruje pouze ve vědeckých dílech: má své místo i v poezii. V soupisu hrdinů v *Aeneidě*, kteří se brzy narodí, jej vyzdvihuje Aeneův otec:

*Stejně i Romulus sám, syn Martův, k dědu se přidá,
zrodí ho Ília matka, jež z krve je assarakovské.
Viz, jak dlouhý chochol mu stojí na vrchu přílby,
jak sám otec už teď svou poctou ho za boha značí.
Hle, ten proslulý Řím, můj Aenee, vedením jeho
světu se vyrovná vládou a Olympu vznešeným duchem!*

*Jediný hradební zdí si obklíčí všech sedm vrchů,
požehnán potomstvem reků...*^{26 *}

Romulus opevnil pahorek Palatin, zavedl řadu významných náboženských ceremoniálů, shromáždil své poddané a dal jim zákony: „Podle jeho názoru chátar,²⁷ již vládl, může být přivedena k respektování zákona jen tehdy, když on sám přijme určité viditelné znaky moci; proto neustále zvyšoval důstojnost a působivost svého postavení pomocí různých kroků, z nichž nejdůležitější bylo ustavení dvanácti liktorů,²⁸ kteří doprovázeli jeho osobu.“²⁹

Řím neustále rostl a Romulus povzbuzoval osídlence, kteří tam hledali ochranu: „Do toho asyly se utekly všeliké davy lidí ze sousedních kmenů bez rozdílu, svobodní i otroci chtiví změny života. A to právě byl počátek síly toho kmene a odtud vzešla jeho velikost.“^{30**}

Opět se klade důraz na příchozí, cizince a vyhnance. Romulus potřeboval uplatnit nad touto vykořeněnou a poněkud barbarskou populací opatření společenské kontroly. Ustanovil proto 100 senátorů neboli „Otců“, jak se jim říkalo, jejichž potomci byli nazýváni jako patricijové.³¹

V místních podmínkách byl Řím mocný. Ale měl závažný dlouhodobý problém: nebylo v něm dost žen. Římané směřovali k vyměření a sousední obce odmítaly poskytnout takovému barbarskému lidu právo uzavírat smíšená manželství: „Nejednou byli [Romulovi] vyslanci propuštěni s dotazem, zda Římané otevřeli své brány ženám, stejně jako mužům, uprchlíkům a tulákům, poněvadž to by byl pro Římany zjevně nejvhodnější způsob, jak získat manželky.“³²

* Překl. P. Kucharský a Č. Vránek.

** Překl. P. Kucharský a Č. Vránek.

Mladé Římany hněvalo, že je jim takto proječován nedostatek úcty, a tak se Romulus připravil na nevyhnutelné násilí, když podnikl opulentní přípravy k slavnostním hrám Consualiím,³³ a rozeslal pozvánky sousedním obcím. Mezi davy, které proudily do Říma, vyčnívali Sabinové se svými ženami a dětmi. Byli pohostinně uvítáni, provedeni městem, pak začaly oslavy. Předem dohodnutý útok započal. Římané se vrhali sem a tam, aby se zmocnili panen a odvěkli je. Ve většině případů byly uneseny ty, které měli mužové náhodou na dosah. Některé mimořádně krásné byly vyhlédnuty pro nejvýznamnější senátory a do jejich domů je odvedli plebejci, kterým byl tento úkol svěřen.³⁴

Veselí oslav se změnilo v paniku, slzy a obviňování. Dívky byly vyděšené. Romulus se je snažil utěšit:

*Prohlásil, že ve skutečnosti za to můžou jejich vlastní rodiče, protože byli příliš pyšní, než aby dovolili společná manželství se svými sousedy, přesto se ale nemusí bát; jako vdané ženy budou sdílet veškeré bohatství Říma, všechny výsady obce a budou svázány se svými manžely nejdražším poutem ze všech, svými dětmi... I muži sehráli svou roli: promlouvali medovými slovy, zapřísahali se, že je k jejich počínu přiměla vášnivá láska. Žádná obhajoba nepůsobí na ženské srdce lépe.*³⁵

Není třeba dodávat, že prudká odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. Ale když muži z Caeniny pozvedli zbraně jménem Sabinů, Římané je porazili. Tradice tvrdí, že samotný Romulus zabil jejich náčelníka Acrona a věnoval zbroj, kterou svlékl z jeho mrtvoly, Jupiteru Feretriovi. Stala se známou jako „Tučná kořist“ (*Spolia Opima*),³⁶ a ocenění za její získání bylo neuvěřitelně vzácné.

Po dalších neúspěšných útocích podniknutých na Řím muži z Crustumeria a Antemnae se do pole postavili samotní Sabinové a pečlivě naplánovali svůj zrádný útok. Spurius Tarpeius, velitel římské citadely, měl mladou dceru zvanou Tarpeia, kterou seinský král Titus Tatius podplatil, aby vpustila oddíl jeho vojáků do pevnosti. Jakmile byli vevnitř, rozdrtili ji pod svými štíty. Livius vypráví, že Tarpeia si stanovila jako cenu to, co Sabinové mají na pažích, na nichž nosí štít, čímž měla na mysli zlaté náramky a prsteny zdobené kameny, které nosili na levých rukou, ale oni jí zaplatili doslova, štíty. Existovala také verze, podle níž skutečně požadovala jejich štíty a dostala přesně to, oč žádala.³⁷

Sabinové teď měli v držení římskou citadelu. Bitva se vyvíjela se střídavým štěstím, až zasáhly sabinské ženy. Prodraly se mezi létajícími oštěpy

a apelovaly na své otce a manžely: „My jsme teď matky, křičely: naše děti jsou teď vašimi syny – vašimi vnuky: neposkvrňte je vraždami příbuzných. Jestliže nenávidíte naše manželství – jestliže nenávidíte vztahy mezi námi, obraťte svůj hněv proti nám. My jsme příčinou tohoto sváru; kvůli nám naši manželé a otcové leží ranění či mrtví a my bychom raději samy zemřely, než žily jako vdovy nebo sirotky.“³⁸

Prosba zafungovala. Nastal mír a obě strany se spojily pod jedinou vládou s Římem jako sídlem moci, ale jako ústupek vůči Sabinům si Římané začali říkat Quirité podle sabinského města Cur.³⁹ V raném Římě se opět nacházíme ve světě vykořenění a nestálosti, drancování a únosů. Římané ctili aspekty své historie, které by jejich řecké protějšky považovaly za typicky barbarské.

Římské tradice se liší od tradic jiných dávných společenství, u nichž ženy hrály velmi často zásadní roli v klíčových okamžicích dějin. Postoje k nim v rané římské společnosti se vyjasňují v souboru *Leges Regiae* (Královské zákony) předloženém Romulem. Podle něj se ženy měly chovat skromně a slušně. Žena byla spojena se svým manželem prostřednictvím formálního sňatku *confarreatio*, sdílela jeho majetek a posvátné rituály a tento sňatek nemohlo anulovat nic kromě cizoložství, nebo když otráвила jeho děti, nebo si pořídila kopie jeho klíče. Kolik měl manžel skutečné authority nad svou manželkou je diskutabilní. Cato nám říká, že manželé měli právo své ženy zabít pro cizoložství nebo pití (poněvadž pití vede k cizoložství), ale Dionýsios z Halikarnassu uvádí, že to manžel musel nejprve projednat s manželčinými příbuznými. Ze své strany musela žena plně vyhovět manželovým přáním, ale pokud byla ctnostná a poslušná, byla paní domu do stejné míry jako její muž. Tvrdí se, že moudrost tohoto zákonodárství vedla k tomu, že po dobu více než pěti set let nebylo v Římě rozvedeno jediné manželství.

Další konflikty propukly se sousedními městy Fidenae a Veje, a Římané z nich znovu vyšli vítězně. Livius pak uzavírá své vyprávění o Romulovi hodnocením jeho panování. Romulus je oceněn za své vojenské a politické úspěchy, svou sílu a moudrost, za založení Říma a za jeho posílení jak na poli válečném, tak na mírovém, ale menší kredit získává za to, že byl více milován plebejci a vojskem než senátem. Pak došlo k podivné události: „Jednou, když konal přehlídku svých oddílů na Martově poli u Kozího močálu, propukla bouře se silnými údery hromu, zahalila ho do mraku tak hustého, že ho zakryl očím shromážděných, a od té doby už Romula na zemi nikdo nespapřil.“⁴⁰

Římští králové

Ve vyprávění, kde jsou data tradiční, vágní a sporná, nechali římsí historikové na dalších téměř 250 let vládnout Římu šest dalších králů. Numa Pompilius (podle tradice 715–672 př. n. l.) nastoupil po Romulovi a je považován za zakladatele římského práva. Na konci jeho panování byl Řím proslulý jak svou administrativou, tak svou vojenskou mocí. Podle Vergilia byl třetím králem Říma Tullus Hostilius („nepřátelský“), který podle tradic vládl od roku 672 do roku 641 př. n. l., byl předurčen

*setřást z naší země její netečnost, podnítit muže k boji,
kteří se nehrnuli do podniků a ztratili svůj zvyk vítězit.⁴¹*

Během své vlády se dostal do konfliktu s Mettiem Fufetiem, diktátorem Alby Longy. Dohodli se vyřešit spor vyhlášením boje mezi bratry trojčaty z každé strany: albanští Curiatiové versus římsí Horatiové. Jediným, kdo přežil, byl Říman Horatius. Poté co byly sjednány mírové podmínky, zabil Horatius svou sestru, protože truchlila za svého snoubence, jímž byl jeden z Curiatiů, s odůvodněním, že se chovala nevlastenecky.⁴²

Mír byl brzy porušen. Albanové kritizovali Mettia za to, že svěřil blaho svého národa pouhým třem vojákům a přesvědčili ho, aby přistoupil k „nečestným opatřením“, aby si znovu získal jejich přízeň. Přesvědčil muže z Fidenae, římské osady, a z Vejí, aby vyhlásili válku Římu, zatímco sám hrál pod pláštíkem přítele roli zrádce.⁴³ Tullus Hostilius se odvolal na dohodu s Mettiem a římsko-albanské síly vytáhly do pole, přičemž Mettiiovi Albanové táhli proti mužům z Fidenae a Tullus se postavil proti Vejanům. Mettius se stáhl a sledoval, jak se bitva bude vyvíjet. Když Římané zvítězili, Mettius jim blahopřál. Tullus ale prohlédl klam a vymyslel potrestání, které by sloužilo jako výstraha všemu lidstvu:⁴⁴ „Mettie Fufetie, [prohlásil] ještě před krátkou dobou bylo tvé srdce rozdělené mezi obce Fidenae a Řím, tak teď vydáš své tělo, aby bylo do dvou stran roztrženo.“⁴⁵ Jeho údy byly připevněny ke dvěma vozům s čtyřspřežím, které se rozjely opačnými směry s hrůzným výsledkem. Římané se rádi odvolávali na *exempla* (ponaučení), z nichž odvozovali svou morálku, a tato epizoda byla vepsána ve Vergiliově *Aeneidě* na Aeneův štít:

*Vedle toho byla scéna, kde vozy jedoucí opačnými směry, roztrhly
Mettia na kusy (však jsi měl držet své slovo, Albane!) –
Tullus odstraňuje zbytky licoměrníka
lesem, a podrost je tam prosáklý krvavou rosou.⁴⁶*

Livius však tuto událost nepovažoval za tak výchovnou: „Byl to u Římanů první a poslední takový trest, který nebere ohled na zákony lidskosti. Jinak se můžeme chlubit, že u žádného z národů nenalezly mírnější tresty přízeň.“⁴⁷

Nakonec Jupiter srazil Tulla Hostilia bleskem za to, že nesprávně vykonal náboženský rituál. Po něm nastoupil Ancus Marcius (641–616 př. n. l.), proslulý jako voják i jako administrátor, třebaže ho Vergilius považoval za příliš populistického. Mezi roky 616 a 578 př. n. l. válčil Tarquinius Priscus, muž etruského původu, úspěšně proti Sabinům a Latinům, poté se zaměřil na významný rozvoj římské infrastruktury. Království předal Serviu Tulliovi (podle všeobecného mínění 578–534 př. n. l.), po němž prý už nikdy žádný římský král nevládl lidsky a spravedlivě, ačkoli už po něm následoval pouze jeden monarcha, neblaze proslulý Tarquinius Superbus (pyšný), který podle tradice vládl v letech 534–510 př. n. l. Podněcován Tulliovou dcerou Tullií uchvátil trůn a nastolil hrůzovládu, i když mu tradice přiznává úspěchy na bitevním poli, jakož i některé významné stavební projekty, mezi něž patří Cloaca Maxima (Velká stoka).

Do příběhu Tarquinia Superba se znovu zapojuje pozoruhodná ženská postava – Lukrécie. Její příběh počíná u popíjení a vychvalování vlastních žen několika římskými veliteli. Lukréciein manžel Collatinus navrhl, aby ženy neohlášeně navštívili. Všechny ženy se zapojily do bláznivých radovánek, až na Lukrécii, která je příkladem ženských ctností, a ve světle lampy sedí u předení. Jenže její krása a prokázaná cudnost vzbudily chtíč Sexta Tarquinia, syna Tarquinia Superba. Vrátil se v noci do domu s mečem a dostal se do Lukrécieiny komnaty. Ta spala:

Položil jí levou ruku na ňadro a zašeptal, „Lukrécie, mlč! Jsem Sextus Tarquinius. Jsem ozbrojený – jestli proneseš jediné slovo, zabiju tě.“ Použil všech zbraní, které by mohly oblomit ženské srdce. Leč marně; ani strach ze smrti ji nedokázal přimět k tomu, aby se mu podvolila. „Jestliže ani smrt tebou nepohne,“ křičel Sextus, hanba to dokáže. Nejprve tě zabiju, pak podříznu hrdlo nějakému otroku a položím jeho nahé tělo vedle tebe. Nebudou snad věřit, že jsi byla přistižena při cizoložství se sluhou – a zaplatila jsi za to?“ Ani ta nejzásadovější cudnost se nedokázala postavit proti této strašné hrozbě. Lukrécie se podrobila. Sextus se s ní potěšil a odjel.“⁴⁸

Napsala svému otci a manželovi, kteří se ji oba snažili utěšit, byla nevinná, kde není úmyslu, nemůže být viny. Ona však byla neústupná: „Nikdy

v budoucnu žádná necudná žena nepřekoná příklad Lukrécie!“ Pak vytáhla nůž, který měla ukrytý pod šaty a vnořila si ho do srdce.⁴⁹

Tato strašná tragédie přiměla Lucia Iunia Bruta shromáždit římský lid proti Tarquiniovi, který byl v roce 510 př. n. l. poslán do vyhnanství v Caere. Sextus Tarquinius uprchl do Gabií, kde byl později zavražděn. V Římě byla monarchie nahrazena dvěma konzuly volenými na jeden rok, jedním z nich byl Brutus, a od té chvíle bylo království v Římě zapovězené. Králové vládli barbarům; Řím se teď stal republikou.

Lars Porsenna versus raní hrdinové Říma

Tarquinius Superbus se nevzdal svého kralování snadno. S pomocí Vejí a Tarquinie bojoval nerozhodně s Římany u Arsijského lesa, poté mu přišel na pomoc Lars Porsenna (nebo Porsena) z města Clusia, který táhl na Řím v roce 508 př. n. l. V říši legend byla událost opět popsána na Aeneově štítu:

*Tu zase viděli jste Porsennu poroučet Římanům, aby přijali zpátky
vypuzeného Tarquina a usilovně obléhat Řím,
zatímco synové Aeneovi pozvedli meč na obranu svobody:
zobrazen věrně, jak chrlí hrozby a hněv, jak zlostně přihlíží,
jak [Horatius] Cocles odvážně strhává most
a jak se Cloelia zbaví okovů a plave přes řeku.⁵⁰*

Horatius Cocles je tradičně vykreslován jako ideální Říman: rolník a voják, strohý, houževnatý, střídmy a soběstačný, s tvrdošíjnou zarputilostí a skálopevnou oddaností povinnosti.

Když se nepřítel blížil, všichni se stáhli ze svých polí [přímo vidíme, jak se tento ideální rolník a voják vrhá do akce] a zamířili k městu, které obklopili strážemi. Nicméně kůlový most [přes Tiberu] málem umožnil nepříteli vstup do města, nebýt jednoho muže, Horatia Coclea... Náhodou byl umístěn jako stráž k mostu [spatřil] nepřitele, který běžel... k němu [a nařídil] Římanům... aby ho strhli... Poté... kráčel ke vstupu na most... a udivil nepřitele svou neuvěřitelnou odvahou. Pocit studu zadržel dva další muže vedle něj. Byli to Spurius Larcius a Titus Herminius.⁵¹

Tito tři muži odolávali prvnímu útoku, a když už se most málem zhroutil, nařídil Horatius zbývajícím dvěma, aby se stáhli do bezpečí. Sám zůstal,

dokud vzduchem neotřáslý dva zvuky: rachot padajícího mostu a jásot Římanů. Pak skočil v plné zbroji do Tibery a přeplaval ji do bezpečí, „poté co se odvážil činu, který tomuto příběhu u potomků získal víc slávy než důvěryhodnosti.“⁵² Vysloužil si typickou odměnu rané římské doby: „Na shromaždišti pod širým nebem byl vztyčen jeho pomník a dostal tolik zemědělské půdy, kolik dokázal za den zorat.“⁵³

Ale Porsennovo obležení trvalo, došlo během něj ještě k jinému legendárnímu činu Gaia Mucia. Ten si vyžádal svolení Senátu, aby mohl proniknout do nepřátelských řad se skrytou dýkou. Dostal se do blízkosti Porsenny, ale omylem probodl jeho písaře. Byl okamžitě zadržen. Řekl Porsennovi, že jeho čin se budou pokoušet zopakovat další Římané, dokud nedosáhnou toho, čeho se jemu nepodařilo. Porsenna přikázal, aby byl Gaius Mucius zaživa upálen, pokud neodhalí podrobnosti tohoto spiknutí. Mucius v tu chvíli vložil pravou ruku do obětního ohně a nechal si ji uhořet. Porsenna byl natolik vyveden z míry touto nadlidskou statečností a skutečností, že Mucius uškodil více sobě než jemu, že ho propustil. Mucius byl od té doby kvůli ztrátě pravé ruky známý pod přezdívkou Scaevola, levoruký muž, a Porsenna zahájil vyjednávání. Byl uzavřen mír, avšak nikoli za cenu restaurace Tarquinů.⁵⁴

Scaevola inspiroval k napodobení římské ženy, zejména Cloelii. Tu Etruskové drželi jako rukojmí, ale dokázala uniknout svým věznitelům, a i přes záplavu střel přeplavat zpátky přes Tiberu. Na Porsennu udělala takový dojem „více než mužskou odvahou“, dokonce větší než tou, kterou projevíli Horatius a Mucius, že prohlásil, že bude sice považovat dohodu za porušenou, nebude-li dívka vrácena, ale pokud ji Římané vydají, osobně ji navrátí její rodině. Obě strany se zachovaly čestně: Cloelia se vrátila k Porsennovi a pak bez meškání zpátky do Říma. Přátelské vztahy byly znovu nastoleny.⁵⁵

Tento slavný příběh má ve skutečnosti alternativní verzi, v níž se Římané Porsennovi vzdali, ten obsadil Řím a zakázal použití železných zbraní.⁵⁶ To vedlo badatele k úvahám, že se Porsenna nepokoušel restaurovat tarquinovskou dynastii, nýbrž ji svrhnout. Ale Etruskové nezůstali v Římě dlouho a brzy narazili na rezistenci ostatních latinských obcí, které, stejně jako Římané, usilovaly o vymanění zpod etruské nadvlády. S pomocí řeckého tyrana Aristodema Malakose („zženštilého“) z Cum porazili Porsennova syna Arunse v bitvě u Aricia okolo roku 506 př. n. l.⁵⁷ Vzhledem k tomu, že Tarquinius Superbus měl těsné vztahy jak s Latiny, tak s Aristodemem, je možné, že to byl vlastně Porsenna, kdo svrhnul monarchii v Římě, a že republika vznikla teprve potom, co se stáhl. Tarquinius se zprvu uchýlil ke svému zeti Mamiliu Octaviovi z Tuskula. Pak, po své legendární porážce v bitvě u jezera Regillus, kdy vedl ligu latinských států, při níž údajně bojovala

na římské straně božstva Castor a Pollux, přešel k Aristodemovi do Cum, kde zemřel v roce 496 př. n. l. Vztahy mezi Latiny a Římem byly upraveny smlouvou: „Nechť žádný z nich nevede válku proti druhému ani nepovolá cizí nepřátele, ani neposkytne bezpečný průchod těm, kdo povedou válku proti kterémukoli z nich, ale pomohou si vzájemně veškerou svou mocí, když je postihne válka, a rovným dílem se podělí o zisk a kořist dobytou ve společných bojích.“⁵⁸

To byl rozhodující moment ve stycích Říma s italskými kmeny a s okolními barbary.

Brennus: Gal, který vyplenil Řím

Smlouva, kterou Řím podepsal s Latinskou ligou v roce 493 př. n. l. poskytla oběma stranám sílu a stabilitu, především proto, že se musely trvale bránit proti útokům středoitalských horských kmenů, jako byli Aequové, Volskové a Sabinové. Tyto národy poháněl nedostatek půdy a zdrojů k vytvoření nových domovů v přitažlivějším území kolem Latia. Téměř každoročně docházelo k nějaké válce, v níž Řím hrál, nebo tvrdil, že hraje, vedoucí roli. Avšak relativně lokální charakter konfliktů se změnil s příchodem galského náčelníka jménem Brennus (v řeckých zdrojích Brennos). Stál na prvním místě mezi vnějšími barbarskými oponenty Říma a v mnoha ohledech byl nejúspěšnější. Je typické, že o těchto událostech existují dost obsažné, i když někdy rozporné zprávy jak z římských, tak z řeckých zdrojů, ale žádné z galské barbarské strany: musíme se uchýlit k archeologii, abychom získali neutrálnější pohled, přestože Brennovi jsou připisovány jedny z nejčastěji citovaných výroků v celých římských dějinách.

Vpád

Brennus byl náčelníkem galského kmene, který naše prameny nazývají Senonové (nebo Sennonové). Tento lid, původem z centrální Galie (dodnes nese jejich jméno dnešní Sens v Bourgogne-Franche-Comté ve Francii), se v minulosti dostal přes Alpy do Itálie. Plútarchos říká svým čtenářům, že Galové byli keltského původu a že desetitisíce mladých bojovníků se svými rodinami vyrazily hledat nové země, poněvadž jejich vlastní kraje nemohly uživit jejich rychle narůstající počet.¹

Pro Římany byli Galové vždycky barbaři. Plinius Starší nám vypravuje o řečníku Crasovi a jeho pověstném výsměchu neomalenému svědkovi, který mu šel u soudu na nervy. „[Ten svědek] se ho neustále ptal: ‚Tak mi pověz,

Crasse, zač mě máš?’ ‚Považuji tě za člověka, jako je tamhleten,‘ odpověděl Crassus a ukázal na obraz Gala, který velmi nepatříčně vyplazoval jazyk.“²

Jak Plútarchos, tak Dionýsios z Halikarnassu³ nám tvrdí, že Galové přišli do Itálie kvůli vínu. Jeden tyrhénský náčelník jménem Lucumo ustanovil věrného muže jménem Arruns (nebo Arron) poručníkem svého syna. Arruns bral své povinnosti vážně, staral se o chlapce, a když Lucumo zemřel, předal podle dohody jeho majetek. Jenže mladý muž tak čestný nebyl: zamiloval se do Arrunsovy krásné mladé ženy a „obloudil její mysl i tělo“.⁵ Arruns nebyl schopen dosáhnout spravedlnosti či odpovídající pomsty nad milenci, proto se rozhodl odejít do ciziny, údajně na obchodní cestu do Galie. Jeho mladý sok byl potěšen, a dal mu všechno, co potřeboval, včetně vína, olivového oleje a fíků. Tvrdí se, že v té době „Galové... neznali ani víno vyrobené z hroznů, ani oleje... produkované našimi olivovíky. Jako víno používali páchnoucí nápoj vyrobený z ječmene shnilého ve vodě [tedy pivo] a místo oleje zatuchlé vepřové sádlo odporné čichově i chuťově.“⁶

Galům, kteří se s těmito věcmi setkali poprvé, nadmíru zachutnaly, a to natolik, že sebrali zbraně a rodiny a vyrazili hledat zemi, která jimi oplývala, „neboť považovali zbytek světa za pustý a divoký“.⁷ Přispělo i to, že jim bylo řečeno, že kraj, kde se vyskytovaly, je rozlehlý, úrodný a řídké osídlený obyvateli, kteří si v boji nevedou lépe než ženy. Takže už nebylo zapotřebí to zboží kupovat, stačilo, když obsadí tu zemi. A to udělali. Zmocnili se oblasti od Alp až k Jaderskému a Toskánskému moři.⁸ Senonové se usadili na jaderském pobřeží, na území, kterému se začalo říkat Ager Gallicus, kde založili Senu Gallicu⁹ (dnešní Senigallii v oblasti Marche).

Vedli život, který byl v očích Římanů a Řeků typicky barbarský: bez městského osídlení, kočovný a nekulturní:

Žili ve vesnicích neobehnaných zdmi, bez jakéhokoli přebytkového nábytku; protože spali na ložích z listí, živil se masem a zabývali se výlučně bojem a zemědělstvím, žili prostě a neměli ani potuchy o nějakém umění či vědě. Jejich majetek sestával z dobytka a zlata, protože to byly jediné věci, které mohli podle okolností kamkoli brát s sebou a přemísťovat, kam se jim zachtělo.¹⁰

Víno a barbari

Spojení mezi vínem a barbarstvím nebo civilizací je v řecké a římské antice důležité. Vztah lidstva k pěstěnému hroznovému vínu, *vitis vinifera sativa*, sahá až do období neolitu a vinařství bylo zavedeno v řeckém světě v době minojské a mykénské – kolem druhého tisíciletí př. n. l. Například u jednoho kuchyňského hrnce na třech nohách bylo dokázáno, že obsahoval víno okořeněné borovicovou pryskyřicí a praženým dubem, v podstatě retsinu. Vinařství představovalo důležitý kulturní a sociální ukazatel v tom smyslu, že pití vína odlišovalo lidi od zvířat – je to něco, co nás definuje jako lidské bytosti. Civilizuje nás.

Pěstování vína bylo těsně spojeno s šířením klasické kultury: tak například řecké osadníky v Massilii (dnešní Marseille) reprezentoval Justinus učící Galy nejen příjemností městského života a konstituční vlády, ale také vinařství. Tak se v zásadě barbarizují lidé – přiměješ je, aby pili raději víno než pivo:

Západní národy mají rovněž svůj vlastní intoxikant, vyráběný ze zrní nasáklého vodou; existuje řada způsobů jeho výroby v různých provinciích Galie a Španělska, pod různými jmény, třebaže princip je stejný... Při Herkulovi, mělo se za to, že produktem té země je obilí! Bohužel, jaká skvělá vynalézavost se skrývá v neřesti! Ve skutečnosti to byla metoda, jak i vodu udělat návykovou!¹¹

Víno představovalo každodenní nápoj všech římských vrstev. Bylo také klíčovou součástí v jedné z ústředních společenských zvyklostí elity, tzv. *convivium* (společná večeře a popíjení). Na *conviviích* se často vypilo značné množství vína, třebaže bylo silně ředěné vodou. Pití čistého vína bylo považováno za známku necivilizovaných lidí. Mělo to údajně katastrofální účinky na jejich duševní a fyzické zdraví.

Takže pití nemíchaného vína znamenalo barbarství. A římský historik Ammianus Marcellinus tvrdí o Galech, že:

Jako plemeno se oddávají pití a mají v oblibě řadu alkoholických nápojů, které se podobají vínu: někteří ze sprostších typů se bezcílně potulují v podroušeném stavu neustálé opilosti, stavu, který Cato popsal jako druh dobrovolně přijatého šílenství. Zdá se tedy, že je něco pravdy na Ciceronově výroku z jeho obrany Fonteia, že „napříště budou pít víno s vodou, což je praxe, kterou dříve stavěli na roven požití jedu.“¹²

Ukazatelem toho, nakolik Římané civilizovali Galy, tedy podle všeho bylo množství vody, kterou byli ochotni přidávat do svého alkoholu.

Clusium

Naděje, že konzumace vína by mohla Galy v Itálii civilizovat, podle všeho vzala za své, když 30 000 Galů roku 391 př. n. l. vtrhlo do Etrurie a oblehlo Clusium. Obyvatelé města požádali Římany, aby svým jménem k barbarům poslali vyslance (Plútarchos výslovně používá řecké slovo *barbaroi*¹³). Tři význační muži z rodu (*gens*) Fabianů byli řádně vysláni, Galové zastavili své útoky a souhlasili s jednáním. Když se Brenna dotázali, jakou škodu jeho lidé utrpěli ze strany clusijských, jen se zasmál:

Clusijští nám křivdí v tom, že i když jsou schopni obdělávat jen malou rozlohu půdy, přesto lpějí na velké držbě a nepodělí se o ni s námi, kteří jsme cizinci, početní a chudí. To je křivda, kterou jste trpěli i vy, ó Římané, dříve od Albanů, Fidenatů a Ardeatů a nyní v poslední době od Vejanů, Capenatů a mnohé také od Falisků a Volsků. Vytáhnete proti tomu lidu, a když se nechtějí dělit o svůj majetek s vámi, zotročíte je, oloupíte a srovnáte jejich města se zemí; ne že by tyto vaše činy byly jakkoli kruté či nespravedlivé, ne, jste jen poslušní toho nejstaršího zákona, který dává silnějším majetek jeho slabších sousedů, co svět světem stojí, počínaje samotným Bohem a konče zvířaty, která hynou... Přestaňte proto litovat Clusijské, když je oblehneme, poněvadž nemůžete učít Galy, aby byli laskaví a milosrdní k těm, kterým křivdí Římané.¹⁴

Římští vyslanci viděli, že není šance se s Brennem dohodnout, proto pronikli do Clusia a přesvědčili jeho občany, aby spolu s nimi na Galy zaútočili. Podle Plútarcha v následujících bojích Quintus Ambustus, jeden z Fabiů, napadl a zabil mimořádně krásného Gala. Ale když Ambustus svlékal z mrtvolky zbroj, poznal jej Brennus. V Brennových očích přišel Ambustus jako vyslanec, ale podnítil nespravedlivou válku. Takže odvolal útok na Clusium, a místo toho zamířil na Řím a požadoval, aby byl Ambustus vydán k potrestání.

V Římě následovala živá debata. Diodorus říká, že Senát chtěl původně Kelty vyplatit, ale když byla nabídka odmítnuta, hlasoval pro vydání provincie.¹⁵ Plútarchos dodává, že fetiálové, římské kněží, kteří působili jako strážci míru a rovněž jako rozhodčí o podmínkách, za nichž mohla být válka

spravedlivě vedena, vyvinuli nátlak na Senát, „aby obrátil kletbu za to, co bylo spácháno, na toho jediného provinilce, a tím omilostnil ostatní.“¹⁶ Nakonec byla záležitost předložena *provocatio ad populum*, „rozhodnutí lidu“, jenž „tak pohrdal a vysmíval se náboženství“, že zvrátil rozhodnutí Senátu a fetiů. Galové se nevyhnutelně vrhli na Řím s vojskem, které prý čítalo více než 70 000 mužů,¹⁸ kteří šířili hrůzu svým počtem, skvělou výzbrojí a divokým násilím.

Je třeba říct, že celý průběh událostí u Clusia mohou být klidně pouhá „alternativní fakta“ a římská propaganda. Clusium nemělo žádný opodstatněný důvod, aby vyhledalo římskou pomoc, a Galové nepotřebovali žádnou záminku na Řím zaútočit, takže je možné, že tento příběh slouží pouze k vysvětlení jinak bezdůvodného útoku, ale nejspíše také k představení Říma jako čelného bojovníka proti Galům v Itálii.¹⁹ Podle jiné varianty jednal Brennus v souhře s řeckým tyranem Dionýsiem I. ze Syrakus při jeho pokusu ovládnout Sicílii. V tomto období měl Řím těsné kontakty s městem Messanou (dnešní Messinou), kterou chtěl Dionýsius dobýt, takže pokud by Brennus mohl nějakou dobu vázat římské síly, Dionýsiovi by to ulehčilo dosažení vlastních cílů. Ale pokud je clusijská záležitost historicky přesná, pak římský nezákonný zásah vedl k válce a katastrofální porážce v blízkosti domova.

Bitva u Allia

Zatímco Galové táhli na Řím, Římané vyzbrojili všechny muže schopné boje – podle Plútarcha jich bylo přes 40 000, ale většinou nevytrénovaných a bez bojových zkušeností – a zamířili jim naproti.²⁰ Ušli asi patnáct kilometrů podél řeky Tibery a utábořili se blízko jejího soutoku s řekou Allii. Když barbari zaútočili, rozmístili Římané svých 24 000 lepších bojovníků v linii od řeky až ke kopcům, zatímco jejich slabší bojovníci zaujali postavení na nejvyšších pahorcích. Barbarské jednotky se rovněž rozmístily v dlouhých liniích, ale s elitními bojovníky na pahorcích. V „neuspořádaném a ostudném boji“²¹ snadno sehnali tito galští bojovníci Římany z výšin. Při útěku vyvolali další zmatek jednotek na pláni. Stará vyprávění²² se mírně liší v podrobnostech, ale ne v konečném výsledku: bylo z toho krveprolití a spousta Římanů byla zmasakrována na březích řeky i ve vodě.

Plútarchos považuje porážku Římanů za jejich vlastní chybu: měli příliš mnoho velitelů, opomněli přinést oběti pro štěstí a neradili se s věštcí před podstoupením bitvy.²³ Nadto, třebaže se k tomu staví skepticky, říká, že

bojovali v „nešťastný den“ (*dies nefastus*), hned po letním slunovratu, když byl měsíc téměř v úplňku,²⁴ ve výroční den katastrofy, kdy bylo 300 mužů z *gens* Fabianů rozsekáno na kusy Tusky. Rozsah porážky utrpěné od Galů byl tak strašlivý, že se tomu dni začalo říkat podle oné řeky *dies Alliensis* (Den Allie) a Římané ho považovali za jeden z nejnešťastnějších, „protože v době pohromy strach a pověrčivost překračují všechny meze“.²⁵

Mnoho z přeživších Římanů se uchýlilo do města Vejí, které nedávno srovnali se zemí, nyní jej opevnili, jak nejlépe mohli, zatímco další odtáhli do Říma informovat o katastrofě. Ti ve Vejích se domnívali, že Řím byl úplně zpusťšen. V tom se mýlili, i když nemálo římských rodin opravdu uprchlo do sousedních měst. Ve skutečnosti římstí *magistrates* koordinovali úsilí o odpor tím, že nařídili obyvatelstvu snést zásoby potravin spolu se stříbrem, zlatem, nejdražšími oděvy a posvátnými předměty na kapitolský pahorek, který obehnali ochrannými valy a zásobili střelami. Panenské vestálky sebraly většinu posvátných pokladů a ukryly je pod zemí v chrámu Quirina, ale ty nejdůležitější předměty vzaly s sebou, když prchaly podél řeky. Římané měli více času na přípravu, protože barbaři si neuvědomili rozsah svého vítězství a v euforii po bitvě se pustili do hodování a dělení kořisti uchvácené v římském táboře. První den strávili usekáváním hlav mrtvým a další dva uvažováním nad tím, jestli Římané připravují léčku. Až čtvrtého dne, když jim došel význam celé situace, vtrhli do města přes Porta Collina.

Brennovo plenění Říma

Existuje bájný příběh o tom, jak římstí kněží a senátoři následovali vedení Fabia, nejvyššího kněze, stoicky si oblékli svá nejlepší obřadní roucha a usadili se na nádvořích svých domů do křesel vykládaných slonovinou a nabízeli se jako oběť za Řím a římský lid. Když Galové vstoupili do Říma, nevěděli, co si mají myslet o strašidelném klidu, který ve městě panoval. Na Fóru

narazili na skromnější domy zamčené na petlice, ale sídla šlechty byla otevřená. Byli připraveni vloupat se do zamčených domů, ale hodnou chvíli jim trvalo, než se odhodlali vstoupit do těch druhých: při pohledu, který se jim naskytl, je zdržovalo něco podobného bázni – postavy sedící na otevřených nádvořích, nepopsatelně vznešená roucha a ozdoby, majestátnost vyzařující z těch vážných, klidných očí jako velebnost bohů. Mohly to být sochy na nějakém posvátném místě a galští bojovníci zůstali na chvíli ohromení, pak jeden z nich podlehl nutkání a dotkl se vousu

jistého Marca Papiria – byl dlouhý podle tehdejšího zvyku²⁶ – a Říman ho udeřil do hlavy slonovinovou hůlkou. To byl počátek: barbar vzplál hněvem a zabil ho a ostatní byli zmasakrováni na místech, kde seděli. Od té chvíle neexistovalo slitování, domy byly vydrancovány a prázdné skořepiny zapáleny.²⁷

Římané na Kapitolu shlíželi s hrůzou dolů, jako by sledovali divadelní představení nejtýpčtějšího barbarství, které pokračovalo celé dny. Přestali být citliví k utrpení, ale rozhodli se bránit malou enklávu svobody, kterou obsadili. „Jejich štíty a meče v pravé ruce představovaly jedinou zbývající naději,“ píše Livius.²⁸

Brennovy jednotky oblehly Kapitol, ale Římanům se je dařilo nějakou dobu odrážet. Brennus zůstává v římském vyprávění relativně anonymní, zatímco významnou roli získává na římské straně Marcus Furius Camillus.²⁹ Gallům začaly docházet potraviny, a tak vysílali oddíly k plnění okolního území. Jeden z nich zamířil k Ardeji, kde žil Camillus, poté co ho jeho političtí odpůrci vypověděli z Říma na základě obvinění ze zpronevěry kořisti z dřívějšího konfliktu: „Když viděl, že Ardejských je dostatečné množství, ale postrádají odvahu vzhledem k nezkušenosti a změkčilosti svých velitelů, začal rozmlouvat nejprve s mladými muži v tom smyslu, že nezdar Římanů by neměl být připisován udatnosti Gallů ani udatnosti těch, kteří si své vítězství nezasloužili, ale spíše zásahům Štěstěny.“³⁰

Využíval obvyklou představu o Gallech jako o „cizím a barbarském lidu, jehož jediným cílem při dobývání, stejně jako při zuřivém požáru, je úplné zničení toho, čeho dobyli“,³¹ ale i jako o lidu, nad nímž lze při správném přístupu zvítězit. To Ardejce přesvědčilo a Camillus je vedl do překvapivého nočního útoku na Galy, kteří byli zastiženi bezbranní díky klasické barbarské kombinaci opilosti a spánku.³²

Když zpráva o Camillově úspěchu dospěla k Římanům ve Vejích, požádali ho, aby se ujal vojenského velení. I přes dřívější rozpory je vyslyšel: „Nikdy bych se nemodlil za to, aby mou zem potkala taková rána, aby mě potřebovala, tisíckrát raději bych uvítal, kdyby můj život zůstal i nadále nezáviděníhodný a beze cti, než abych viděl Řím vystavený krutosti barbarů a vkládající své poslední naději na záchranu jen ve mne.“³³

Nepřevzal však velení, dokud ho občané na Kapitolu legálně nezvolili – situace jako z románu *Hlava 22*, vzhledem k tomu, že se zdálo být prakticky nemožné dostat k nim posla. Nicméně jeden mladík jménem Pontius Cominius se přihlásil jako dobrovolník. Unikl pozornosti galských strážů na mostě, když si kolem těla přivázal kusy korku, přeplaval v noci Tiberu, prošel mezi

keltskými táborovými ohni, došel k *Porta Carmentalis* v jihozápadní části Kapitolu, kde se tyčil mohutný rozervaný útes, vyšplhal po něm, zavolal na stráž, řekl jim, kdo je, nechal se vytáhnout přes val a doručil poselství. Po náležité úvaze Senát jmenoval Camilla diktátorem. Pontius se vrátil stejnou nebezpečnou cestou a předal rozhodnutí Senátu Římanům mimo město. Bylo tam již 20 000 mužů připravených k akci posílených dalšími spojenci. Nový diktátor postoupil k Vejím, postavil se do čela svých vojáků a připravoval se k útoku.³⁴

Naneštěstí pro Římany Pontiusův výstup a sestup zanechal na útesu stopy. Brennus tedy vybral mezi svými muži nejhbitější horolezce a nabídl nesmírnou odměnu každému, komu se podaří dostat nahoru. Velký počet dobrovolníků uprostřed noci tiše šplhal na útes. Nechybělo mnoho k přepadení spících stráží, když si posvátné husy u Junonina chrámu uvědomily, že se blíží. Ptáci měli bystrý sluch, byli rozrušení a zčásti vzhůru, protože během obležení nebyli pořádně krmeni. S hlasitým kejháním se hnali na Galy, posádka se probudila. Barbaři to pochopili jako signál k útoku a připojili se k boji. Římská tradice učinila největším hrdinou Marca Manlia „muže, který již zastával konzulský úřad, mohutného postavou a nebojácného srdcem“.³⁵ Střetl se se dvěma přibíhajícími Gally, jednomu z nich utál ruku, štítem udeřil do tváře druhého a srazil ho dozadu přes okraj útesu. Manlius podnikl protiútok, některé z Galů zabil a další svrhl ze srázu. Za odražení Galů ho jeho druhové odměnili denním přidělem vína a špaldy (o Manlioově osudu po vyplenění Říma viz s. 69); za zanedbání povinnosti byl velitel posádky s rukama svázanýma za zády svržen z útesu před zraky barbarů.³⁶

Brennova porážka a smrt

Senonové se podle všeho vzdali naděje na dobytí Kapitolu silou, úskokem nebo překvapením, místo toho začali uvažovat o dohodě o výkupném. Některé prameny říkají, že mezi nimi propukla nemoc způsobená hnijícími mrtvolami, popelem ze spálených budov a jejich nenavýklostí na horké italské podnebí a také tím, že se vyrovnávali s nedostatkem potravin, protože kvůli strachu z Camilla váhali shánět zásoby ve větší vzdálenosti. Polybius rovněž zmiňuje napadení jejich vlastní země Venety, což jen posílilo jejich touhu po dosažení dohody a návratu domů.³⁷

Římané byli rovněž připraveni vyjednávat, částečně proto, že neměli představu, jestli se jim Camillus stále ještě snaží jakkoli pomoci, Brennus si mezitím počínal s typickou barbarskou nečestností:

Senát... vydal pokyny vojenským tribunům, aby dojednali podmínky. Dohoda pak byla dojednána na setkání mezi tribunem Quintem Sulpiciem a Brennem, nižším králem Galů.³⁸ Dohoda padla na tisíc liber zlata jako ceny pro národ, jenž byl předurčen brzy vládnout světu. K tomu, co již samo o sobě bylo nechutnou ostudou, byla ještě připojena urážka: váhy, které přinesli Galové, nebyly poctivé, a když měl tribun námitky, arogantní Gal přidal na váhu svůj meč a vykřikl výraz pro římské uši nesnesitelný, „Vae victis!“ [Běda poraženým!].³⁹

Římští historikové často připisují barbarům některé z nejlepších výroků, a i když je vysoce nepravděpodobné, že Brennus skutečně použil této krásně elegantní latinské věty, která v řeckých pramenech nepůsobí zdaleka tak efektivně *tois nenikemenois odune*,⁴⁰ stala se okřídleným výrazem.

Římané byli přemoženi hněvem a hanbou, ale neměli jinou možnost než se smířit s Brennovými požadavky. Ale 1000 liber zlata představovalo nakonec pro tento „lid předurčený, aby zanedlouho vládl světu“ nízkou cenu, je ironií, že argumenty a průtahy vyvolaly pokusy o vybrání peněz navíc a způsobily Brennův pád. Camillus využil času k pochodu svého vojska do Říma, kde ho jeho krajané uznali jako diktátora. Nato se postavil Galům, popřel platnost dohody a vydal rozkaz svým vlastním mužům získat svou zem zpátky raději železem než zlatem.⁴¹ Brennovy námitky vyústily k nikam nevedoucím šarvátkám, v noci ale strhl tábor a opustil město. Než začalo svítat, byli Galové třináct kilometrů od Říma na Gabinské cestě, kde na ně s plným bitevním šikem udeřil Camillus. Nastal masakr. Tábor barbarů byl dobyt, zlato bylo získáno zpátky a podle Livia ani jeden barbar nepřežil, aby mohl o katastrofě vyprávět.⁴²

Triumfující Camillus se sám vrátil do Říma, doprovázen směsicí bujarého žertování svých vojáků a chválou, která ho oslavovala jako Romula, Otce vlasti a druhého zakladatele města. Brennus měl navždy zůstat v paměti jako „Gal, který vyplenil Řím.“

Kdy byl Řím vypleněn?

Při určování chronologie těchto událostí narážejí historikové na ošidné problémy. Podle Plútarchova komentáře k aféře s Brennem „došlo o něco málo později než tři sta šedesát let od založení Říma, pokud lze věřit, že se jakákoli přesná časová posloupnost v této věci dochovala, když i u pozdějších událostí existují spory, vzhledem ke zmatkům vyvolaným právě touto katastrofou.“⁴³

Ovšem Plútarchos tvrdí, že barbari okupovali Řím celkem sedm měsíců, vstoupili do města několik dní po červencových idách (po 15. červenci) a byli vyhnáni kolem id únorových (13. února).⁴⁴ Ale nemáme žádnou informaci z barbarské strany a římské i řecké zdroje mají potíže stanovit přesnější data pro toto období. Naše problémy spočívají ve skutečnosti, že ani Řekové, ani Římané nezačínali rok 1. lednem – římský rok v pátém století př. n. l. začínal 1. září a ve čtvrtém 1. července, což je důvodem, proč často nacházíme data ve formě jako 387/6 př. n. l. První pokusy o stanovení absolutních⁴⁵ dat římských dějin učinili řečtí historici, kteří se je snažili synchronizovat s událostmi jinde ve světě. A jednou z klíčových událostí bylo vyplnění Říma Galy. Polybios spojuje události k sobě následovně:

Bylo to... devatenáctého roku po bitvě u Aigospotamoi [vybojované koncem léta 405 př. n. l.] a šestnáctého před bitvou u Leukter [červenec 371 př. n. l.], v roce, kdy Spartané ratifikovali tak zvaný Antalcidův mír s perským králem [podepsaný na jaře 386 př. n. l.], v roce, v němž také Dionýsius I. ze Syrakus... obléhal Rhegium [roku 387 př. n. l.] a v roce, v němž se Galové, po dobytí samotného Říma, silou zmocnili celého města kromě Kapitolu.⁴⁶

Rychlý propoččet umístí vyplnění Říma buď do roku 387 nebo 386 př. n. l., neboli 387/6 př. n. l.

Nicméně římské dějiny za rané republiky mají jiný datovací systém, známý jako Varronovská chronologie, která udává odlišný rok. Původně Římané používali relativní chronologický systém, který počítal roky po dvou ročních konzulech. Tak například na severní zdi baziliky v Pompejích se zachovala část graffiti, která sděluje, „C. Pumpidius Dip[h]ilus byl zde pět dní před říjnovými nonami, kdy byli konzuly M. Lepidus a Q. Catulus.⁴⁸ Stačí, když víte, že Lepidus a Catulus zastávali konzulský úřad v roce 72 př. n. l., a vypočítáte, že pět dnů před nonami bylo 3. října.

Funguje to spolehlivě, pokud máme kompletní seznam konzulů, Římané ho ale z různých důvodů neměli: čtyři páry konzulů chybí. Aby tedy tuto anomálii napravili, Římané navrhli buď období anarchie v 60. letech 4. století př. n. l., kdy nebyli voleni žádní konzulové, nebo jeden rok anarchie následovaný třemi vymyšlenými páry konzulů,⁴⁹ nebo třetí způsob Marca Terentia Varra. Tato Varronovská chronologie⁵⁰ rovněž používá konzulských období, ale uvádí, že v letech 333, 324, 309 a 301 př. n. l. vládli Římu spíše diktátoři než konzulové. To by bylo elegantní řešení, kdyby Varro nezmátl systém tím, že přidal čtyři roky anarchie, čímž zneplatnil všechna svá data

před rokem 300 př. n. l. Přesto se Varronova chronologie stala definitivní a byla vyryta na Augustově oblouku v Římě.⁵¹ Začíná od založení města Romulem, *Ab Urbe Condita* (zkráceně AUC). AUC I tak odpovídá roku 753 př. n. l.; založení republiky je „rok konzulátu Bruta a Collatina“, tedy AUC 245, čili 509 př. n. l.; Brenново vyplenění Říma se umísťuje do roku AUC 364, neboli do roku 390 př. n. l.

Takže rok 390 př. n. l. se stal tradičním definitivním datem, ale jak ukazuje analýza Polybiova vyprávění, nemůže být správné. Nicméně Římané, renesanční učenci a Wikipedie⁵² pravidelně opakují tento omyl. Řím byl vypleněn v roce 387/6 př. n. l.

Ať už se to stalo kdykoli, staří komentátoři byli ohromeni podivností Brennovy výpravy do Říma: „Tak podivně byl Řím dobyt, a ještě podivněji zachráněn.“⁵³

Celá událost, především obrana Kapitolu,⁵⁴ se stala legendární, ačkoli rozsah škod způsobených Římu byl pravděpodobně přehnaný.⁵⁵ Pokud by věci byly tak vážné, jak prameny uvádějí, římské dějiny by mohly být v tomto bodě ukončeny. Dospělí muži byli pobiti a ženy a děti prodány do otroctví. Na archeologické úrovni neexistuje svědectví o tak rozsáhlé destrukci k tomuto datu, což naznačuje, že škody způsobené Galy mohly být docela povrchní. Nicméně má tento příběh dalekosáhlý psychologický dopad, který se projevil v *metus Gallicus* (Teror Galů),⁵⁶ v hrůze ze vpádu severních barbarů, která trvala celá staletí.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Barbaři.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.